

Explaining the Conceptual Framework of Spatial Justice with an Emphasis on the Role and Capacities of Sustainable Tourism in Tehran

Reza Motahar¹, Seyed Abdolhadi Daneshpour^{2✉}, MohammadSaleh Shokouhibidhendi³

1. Ph.D. Candidate in Urban Planning, School of Architecture and Environmental Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran. E-mail: rezamotahar95@gmail.com
2. Corresponding Author, Professor of Regional and Urban Planning, School of Architecture and Environmental Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran. E-mail: daneshpour@iust.ac.ir
3. Assistant Professor of Regional and Urban Planning, School of Architecture and Environmental Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran. E-mail: shokouhi@iust.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 24 February 2024

Revised: 28 November 2024

Accepted: 10 December 2024

Published: 21 November 2025

Keywords:

Sustainability,
Spatial Justice,
Sustainable Urban Tourism,
Conceptual Framework,
Tehran.

ABSTRACT

Objective: In the provisions of the constitution and the country's policies, the promotion of justice in all aspects of life has been emphasized. The urban planning system is responsible for solving many of the city's problems that lead to the realization and formation of spatial justice. This is while some of the planner's decisions to promote this importance in urban plans have not been successful. It seems that one of the most important problems in planning the city of Tehran is the weakness of the mechanisms and models presented to adjust the existing spatial inequalities and promote spatial justice. The aim of the current research is to explain the conceptual framework of spatial justice with emphasis on the place and capacities of sustainable tourism in Tehran.

Methods: This research, with an interpretive and critical paradigm, uses inductive, deductive and interrogative; the research is fundamental and qualitative. The strategy of collecting information is library and field, and its method is logical and analytical reasoning. Concepts and standards of spatial justice with emphasis on sustainable tourism are explained in the form of a conceptual framework, and by using the two-stage Delphi technique, the consensus of experts has been made regarding its validation.

Results: The results show that some of the criteria of these two concepts have semantic affinity with each other. That these criteria were placed in one category and finally considered as themes of spatial justice in urban tourism. Also, after explaining the conceptual framework, the researcher's autonomous definition of each of these criteria, which include environmental conditions, service centers, access and movement, public benefit, facilities and facilities, the amount of investment, diversity, freedom, participation and security based on Islamic requirements and The native conditions of Tehran city were stated.

Conclusions: Explaining the conceptual framework of spatial justice by using effective and practical models, including sustainable tourism, has an effective effect and role in the promotion of spatial justice in Tehran.

Cite this article: Motahar, R., Daneshpour, S.A., & Shokouhibidhendi, M. (2025). Explaining the conceptual framework of spatial justice with an emphasis on the role and capacities of sustainable tourism in Tehran. *Journal of Geography and Planning*, 31 (93), 333-353. <http://doi.org/10.22034/gp.2024.56735.3157>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2024.56735.3157>

Publisher: University of Tabriz.

Introduction

About six decades have passed since the history of the planning system in Iran, and the examination of the current situation of the country's cities shows that centralism and the predominance of the sectoral approach in planning have disturbed the development process. Has done Despite the provisions of the constitution and the country's macro policies to promote justice in all aspects of life, some of the planners' decisions to promote this importance in urban plans have not been successful. It seems that one of the most important problems in planning the city of Tehran is the complete failure of the mechanisms and models presented to reduce existing spatial inequalities and promote spatial justice. Currently, tourism capacities are used as a tool to promote spatial justice in some developed cities, including the London strategic plan. Therefore, the purpose of this research is to explain the conceptual framework of spatial justice with an emphasis on the capacities of sustainable tourism in Tehran.

Materials and Methods

This research is influenced by the interpretative-critical paradigm and mainly uses inductive, post-exploratory and questioning approaches, and in some stages, it also uses deductive approaches; the inductive approach is based on the type of paradigm and collaborative observation of the researcher to explain the conceptual framework of the data. the logic of post-exploration is to find the root of the effectiveness of urban tourism on the promotion of spatial justice. Finally, the deductive or understanding approach is also in the stages of going back and forth between analogy and induction to extract criteria and involve the understanding and perception of the researcher in the design of the conceptual framework. The research is of qualitative type and according to its purpose; it is considered a basic research. In addition, in order to extract definitions and criteria of spatial justice from the point of view of various ideals and worldviews, as well as to choose an approach that fits the requirements and conditions of the city of Tehran, logical reasoning was chosen. The strategy of collecting information is library and field, and the research method is logical reasoning and analysis. Concepts and standards of spatial justice with emphasis on sustainable tourism are explained in the form of a conceptual framework, and by using the two-stage Delphi technique, the consensus of experts regarding the validation of the conceptual framework has been carried out.

Results

Any content planning and procedure adopted for each type of tourism should be based on the principles of sustainability. Finally, by examining the content and procedural theories of "spatial justice" and "urban tourism", a number of criteria were extracted and compiled for each of them. For spatial justice, criteria such as need, democracy, management, equality, entitlement, fairness, human capabilities, transparency, freedom, public interest, environment, investment, facilities and services, service centers, access and movement, security, participation, diversity, etc. In addition, for sustainable urban tourism, criteria such as service centers, facilities and facilities, environmental conditions, amount of investment, movement and communication, security, tourism attractions and diversity, safety, human resources (experts), Information technologies, expensiveness and cost of travel, growth rate of tourism, etc. were identified. Finally, the conceptual framework of spatial justice was explained with an emphasis on the place and capacities of sustainable tourism in Tehran. The dominance of the capitalist system as well as excessive attention to the planning process has led to the ambiguity or weak content of some urban planning measures in the city of Tehran, one of the most important consequences of which is the weakness of spatial justice. Therefore, the explained conceptual framework, without ignoring the planning procedure and process, has mainly focused on the content of planning regarding spatial justice and sustainable urban tourism. The results show that some of the criteria derived from these two concepts are close in meaning to each other, and these criteria were placed in one category and finally considered as themes of spatial justice in urban tourism. Also, after explaining the conceptual framework, the researcher's autonomous definition of each of these criteria, which include environmental conditions, service centers, access and movement, public interest, facilities and facilities, the amount of investment, diversity, freedom, participation and security It was expressed based on Islamic requirements and the local conditions of Tehran.

Conclusion

Since the solution of many city issues that lead to the realization and formation of spatial justice is the responsibility of the urban planning system; Discovering and explaining the concepts and themes of spatial justice in planning the development of tourism in Tehran is a fundamental necessity .For this purpose, the effective use of tourism capacities to achieve the various planning goals of the city of Tehran, including the promotion of spatial justice, matters such as the regulation of spatial relations, the way of spatial arrangement of services, controlling the consequences of growth, etc. of this industry becomes necessary. Explaining the conceptual framework of spatial justice by using effective and practical models, including sustainable tourism, in order to promote the spatial justice of the city of Tehran, has a significant impact and an effective role in realizing this goal.

تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تاکید بر جایگاه و ظرفیت‌های گردشگری پایدار در شهر تهران

رضا مطهر^۱، سید عبدالهادی دانشپور^۲، محمد صالح شکوهی بیدهندی^۳

۱. پژوهشگر دکتری گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران. رایانامه: rezamotahar95@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استاد گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران. رایانامه: daneshpour@iust.ac.ir

۳. استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران. رایانامه: shokouhi@iust.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰ کلیدواژه‌ها: پایدار، عدالت فضایی، گردشگری شهری پایدار، چارچوب مفهومی، تهران.	هدف: در مفاد قانون اساسی و سیاست‌های کلان کشور بر ترویج عدالت در کلیه جنبه‌های زندگی تاکید شده است. حل بسیاری از مسائل شهر که در نتیجه منجر به تحقق و شکل‌گیری عدالت فضایی می‌شود بر عهده نظام برنامه‌ریزی شهری (طرح‌های توسعه شهری) است. این درحالیست که برخی از تصمیمات برنامه‌ریزان برای ارتقاء این مهم در برنامه‌های شهری موفقیت آمیز نبوده است. به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین مشکلات حال حاضر در برنامه‌ریزی شهر تهران ضعف سازوکارها و الگوهای ارائه شده برای تعدیل نابرابری‌های فضایی موجود و ارتقاء عدالت فضایی است. ازاینرو هدف پژوهش حاضر تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تاکید بر جایگاه و ظرفیت‌های گردشگری پایدار شهر تهران است. روش پژوهش: این پژوهش با بهره‌گیری از پارادایم تفسیری و انتقادی، به منظور دستیابی به هدف خود از منطق‌های استقرایی، قیاسی و استقوامی بهره می‌برد؛ پژوهش بنیادی و از نوع کیفی است. راهبرد گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و میدانی بوده و روش آن استدلال منطقی و تحلیلی است. مفاهیم و معیارهای عدالت فضایی با تاکید بر گردشگری پایدار در قالب چارچوب مفهومی تبیین شده و با بهره‌گیری از تکنیک دلفی دو مرحله‌ای، اجماع خبرگان درخصوص تایید روایی چارچوب مفهومی انجام شده است. نتایج: نتایج نشان می‌دهد برخی از معیارهای مستخرج از این دو مفهوم با یکدیگر قرابت معنایی دارند که این معیارها، در یک دسته قرار گرفته و در نهایت به عنوان مضامین عدالت فضایی در گردشگری شهری مدنظر قرار گرفت. همچنین پس از تبیین چارچوب مفهومی، برای هر یک از این معیارها که عبارتند از شرایط محیط‌زیستی (ظرفیت محیطی)، مراکز خدماتی، دسترسی و جابجایی، منفعت عمومی، امکانات و تسهیلات، میزان سرمایه‌گذاری، تنوع، آزادی، مشارکت و امنیت، تعریف خودمختار پژوهشگر براساس مقتضیات اسلامی و شرایط بومی شهر تهران بیان شد. نتیجه‌گیری: توسعه صنعت گردشگری شهری، راهبردی موثر برای کاهش عدم توازن سرمایه‌های شهری و به‌منظور نیل به عدالت فضایی، ضرورتی اساسی به‌شمار می‌رود. به‌منظور استفاده موثر از ظرفیت‌های صنعت گردشگری برای نیل به اهداف برنامه‌ریزی شهر تهران از جمله توسعه متوازن مناطق شهری و ارتقاء عدالت فضایی، موضوعاتی از جمله تنظیم روابط فضایی، نحوه‌ی آرایش فضایی خدمات و کنترل پیامدهای رشد این صنعت ضرورت پیدا می‌کند. تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با استفاده از الگوهای موثر و کاربردی از جمله گردشگری پایدار به منظور ارتقاء عدالت فضایی شهر تهران، تاثیر بسزا و نقش موثری در تحقق این مهم ایفا کند.

استناد: مطهر، رضا؛ دانشپور، سید عبدالهادی؛ و شکوهی بیدهندی، محمد صالح (۱۴۰۴). تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تاکید بر جایگاه و ظرفیت‌های

گردشگری پایدار در شهر تهران. جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۳۱ (۹۳)، ۳۳۳-۳۵۳.

<http://doi.org/10.22034/gp.2024.60720.3239>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

حدود شش دهه از آغاز نظام برنامه‌ریزی بخشی در ایران می‌گذرد. بررسی تاریخیچه و وضعیت کنونی شهرهای کشور نشان می‌دهد که تمرکزگرایی و تسلط رویکرد بخشی در برنامه‌ریزی‌ها، موجب اختلال در روند توسعه شهری شده و در برخی موارد، کارایی برنامه‌ریزی را کاهش داده است. با وجود آنکه ترویج و ارتقاء این مفهوم - با توجه به تأکیدات قانون اساسی - باید یکی از ارزش‌های اساسی برای برنامه‌ریزان شهری باشد، تسلط نظام سرمایه‌داری و تمرکز بیش از حد بر فرآیند برنامه‌ریزی، منجر به ابهام و ضعف محتوایی در برخی اقدامات شهرسازی در تهران شده است. از جمله پیامدهای این وضعیت می‌توان به نابرابری فضایی و عدم توزیع متوازن سرمایه‌های شهری اشاره کرد. به نظر می‌رسد که این مسائل از عوامل اصلی ایجاد نابرابری‌های فضایی و اقتصادی-اجتماعی بوده و به هم‌ریختگی تعادل سیستم‌های شهری در برخی مناطق تهران را به دنبال داشته‌اند؛ وضعیتی که در برخی موارد به شکل کالبدی نیز نمایان شده است.

در دهه‌های اخیر رشد شتابان شهرنشینی، توسعه فیزیکی شهر تهران، روند روزافزون گردشگران و نیز مهاجرت از روستاها و شهرها (عمدتاً با کشف منابع جدید درآمدی)، مسائل محیط‌زیستی و همچنین نبود دیدگاه سیاست‌گذاری جامع و یکپارچه، موجب شده که آینده توسعه کالبدی - فضایی این شهر با چالش‌های جدی از جمله ضعف عدالت فضایی در سرمایه‌های شهری مواجه شود. به نظر می‌رسد برخی از اقدامات و برنامه‌ریزی‌هایی که برای شهر تهران انجام می‌شود، چه از حیث روش‌شناسی و چه از حیث عدالت محتوایی و فرآیندی، موفق به تحقق کامل منافع عمومی برای شهروندان نشده و بعضاً به ابزاری برای تسهیل اهداف سرمایه‌داری نیز تبدیل شده که به مرور زمان این پیامدها نمود کالبدی نیز پیدا کرده است. ضعف عدالت فضایی شهر تهران در تشدید یا ایجاد مناطق چند قطبی، بارگذاری بیش از حد ظرفیت در برخی مناطق، مشکلات محیط‌زیستی، افزایش ترافیک، آلودگی هوا، تغییر کاربری اراضی و در نتیجه آن اغتشاش کالبدی، جذب کاربری‌های مکمل که خود تشدیدکننده دو قطبی شدن فضا است، دسترسی نابرابر به سرمایه‌های شهری و در نهایت ایجاد مناطق متراکم، نامتوازن و مغایر با توسعه پایدار بی‌تاثیر نبوده است. از این رو با وجود عدم موفقیت کامل برنامه‌ریزی توسعه شهری تهران در عمل و انگاره، باید خواهان بازاندیشی در رویه (فرآیند) و به‌ویژه محتوا (ساختار) برخی موارد از جمله مفهوم عدالت فضایی برای این شهر بود.

گردشگری شهری یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های معاصر انسانی است که با ایجاد تغییرات اساسی و تحولات بنیادین در ابعاد اقتصادی، فرهنگی، کالبدی و سیاسی، تأثیر عمیقی بر شهرهای مقصد می‌گذارد. در حال حاضر، برخی از شهرهای توسعه‌یافته، نظیر لندن، از ظرفیت‌های گردشگری به عنوان ابزاری برای ارتقاء عدالت فضایی بهره‌برداری می‌کنند. حل مسائل شهری با توجه به ماهیت پیچیده و چندوجهی آن، نیازمند همکاری در تمامی سطوح نظام برنامه‌ریزی شهری است. الگوهای برنامه‌ریزی شهری تحت تأثیر ارزش‌ها، هنجارها و ویژگی‌های نظام اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی قرار دارند. بنابراین، می‌توان گفت که برنامه‌ریزی شهری یک مقوله سیاسی است که نمی‌توان از تأثیر آن بر منافع عمومی و به تبع آن، ارتقاء یا کاهش عدالت در جامعه شهری غافل شد. در این راستا، یکی از قابلیت‌های مهم در برنامه‌ریزی فضایی شهر تهران، ظرفیت گردشگری است. درک مفهوم عدالت فضایی در برنامه‌ریزی این صنعت می‌تواند نقش مهمی در ارتقاء عدالت فضایی ایفا کند؛ هدفی که به عنوان یکی از اصول کلان کشور و شعار عدالت به عنوان محور هر نوع توسعه در گردشگری شهر تهران مطرح است.

علی‌رغم توجه به پنداره عدالت فضایی در اکثر کشورهای توسعه‌یافته، پژوهش‌های محدود و عمدتاً با جنبه صرف اقتصادی در کشور ما انجام شده است؛ این درحالی است که موفقیت و عدم موفقیت در تحقق عدالتی فضایی را نمی‌توان صرفاً به مطالعه اقتصادی محدود کرد، بلکه به تعبیر سوگا این مفهوم یک دیدگاه از منظر فضای انتقادی به عدالت است. ادامه ارزیابی و نگرش‌های خام و صرفاً اقتصادی یا ارائه مفاهیم و راهکارهای تقلیدی، غیربومی و بدون توجه به زمینه برای ارتقاء عدالت فضایی از طریق گردشگری، می‌تواند منجر به استمرار ضعف کارآمدی طرح‌های توسعه شهری و عدم حصول کامل موفقیت این طرح‌ها در برقراری برابری و عدالت فضایی شهر تهران شود. به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین مشکلات موجود در برنامه‌ریزی شهر تهران عدم موفقیت کامل سازوکارها و الگوهای ارائه شده برای کاهش نابرابری‌های فضایی موجود و همچنین ارتقاء عدالت فضایی است. با وجود اذعان به اهمیت گردشگری شهری بر ترویج عدالت فضایی به عنوان یکی از ارزش‌ها و اهداف اصلی

طرح‌ها و برنامه‌های شهری، به نظر می‌رسد تاکنون در کشور برای درک چپستی ماهیت، جایگاه و چگونگی نقش این صنعت برای برون‌رفت از پیامد و مشکلات ضعف برابری فضایی تلاش و توجه جدی نشده است. لذا این پژوهش با نگرشی فضایی و به منظور استفاده از ظرفیت‌های گردشگری برای تعدیل ضعف‌های توسعه متوازن مناطق شهری و نیز ارتقاء عدالت فضایی شهر تهران؛ هدف خود را، تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تاکید بر جایگاه و ظرفیت‌های گردشگری پایدار شهر تهران قرار داده است.

مبانی نظری

علی‌رغم آنکه برقراری و تحقق مفهوم عدالت و برابری، یکی از ارزش‌های مورد انتظار برای برنامه‌ریزان شهری در تمامی مراحل برنامه‌ریزی بوده است، با این حال در دهه‌ی ۱۹۶۰ با افزایش نابرابری‌های در شهرها، انتقادات از شیوه‌ی برنامه‌ریزی، به‌عنوان عاملی در تشدید این نابرابری‌ها، شدت گرفت و طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های جامع عقلایی از حیث روش‌شناسی، عدالت محتوایی و فرآیندی و از دیدگاه تکنوکراتیک و غیر دموکراتیک مورد انتقادات بسیاری قرار گرفت. از این رو طی دهه‌های بعد، تئوری‌هایی همچون برنامه‌ریزی وکالتی (پل دیودیف) در سال ۱۹۶۵، جنبش عدالت محیط‌زیستی در سال ۱۹۸۰ و برنامه‌ریزی برابرخواه (کرومهلز) در سال ۱۹۸۲ ارائه شدند. همچنین از دهه ۱۹۹۰ به بعد مفهوم عدالت نزد برنامه‌ریزان شهری جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد و سعی در بیان رابطه بین این مفهوم و توانایی شهر در پاسخ به آن همت گماردند. برنامه‌ریزی ارتباطی (اینز متاثر از هابرماس)، برنامه‌ریزی همگانی (مارکوس)، برنامه‌ریزی گفتمانی (فیشمر)، عدالت فضایی (دیکسی)، شهرهای عدالت‌محور (فاینشتاین) در سال ۲۰۱۰ برای تقویت جنبه‌ی عدالت و برابرخواهی در طرح‌های توسعه‌ی شهری ارائه شدند.

شکل ۱: سیر زمانی نظریه‌های عدالت فضایی (منبع: یافته‌های تحقیق)

عدالت فضایی یکی از مهم‌ترین مباحثی است که رابطه وسیعی با عدالت اجتماعی و توسعه دارد. بی‌عدالتی را نمی‌توان فقط محدود به سنجش نابرابری‌های اقتصادی دانست چرا که فضا یک بعد اساسی و بنیادی در جامعه انسانی و عدالت اجتماعی در آن جاری شده است و عدالت و هم‌بی‌عدالتی در فضا نمایان می‌شود. لذا تجزیه و تحلیل بر کنش بین فضا و اجتماع در فهم بی‌عدالتی‌های اجتماعی و نحوه تنظیم سیاست‌های برنامه‌ریزی برای کاهش یا حل آن‌ها ضروری است. به طور کلی می‌توان گفت عدالت فضایی، شاخه‌ای از عدالت اجتماعی است (عدالت اجتماعی در فضا) که مرکز اصلی برنامه‌ریزی تأسیسات شهری نیز محسوب می‌شود. عدالت فضایی، وضعیت سطوح مختلف فضایی از جمله شهرها را از نظر شیوه توزیع خدمات و میزان برخورداری از شاخص‌های مختلف اقتصادی - اجتماعی و زیربنایی بررسی می‌کند. در جدول ذیل سعی می‌شود مفاهیم کلیدی نظریه‌های برنامه‌ریزی بیان گردد.

جدول ۱: مفاهیم کلیدی نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری و عدالت فضایی

ردیف	نظریه	نظریه پرداز	سال	مفاهیم کلیدی
۱	برنامه‌ریزی و کالتی	پل دیویدف	۱۹۶۵	- تأکید بر اهمیت نظر مردم محروم. - برنامه‌ریزی از پایین به بالا. - ضرورت ایجاد دموکراسی شهری. - تأکید بر مشارکت در سطح مختلف برنامه‌ریزی (محلی، منطقه‌ای و ملی).
۲	جنبش عدالت محیط‌زیستی	-	۱۹۸۰	- مبارزه علیه تبعیض محیطی. - تلاش برای حل مسائل محیطی و بهداشتی. - تلاش برای قدرت بخشیدن به گروه‌های اجتماعی محروم.
۳	برنامه‌ریزی مساوات‌خواه (برابرخواه)	کرمهلمز	۱۹۸۲	- تأکید بر اهمیت نظر همه مردم (نه صرفاً مردم محروم). - برنامه‌ریزی از پایین به بالا. - عدم پایبندی به دموکراسی با هدف دستیابی به برابری.
۴	برنامه‌ریزی ارتباطی (مذاکره‌ای)	فرستر هیلی سگر اینس بوهر	۱۹۹۰	- برنامه‌ریزی اجتماع‌محور. - برنامه‌ریزی از پایین به بالا. - تأکید بر مشارکت در سطح برنامه‌ریزی محلی. - منتقد عقلانیت فنی و ابزاری. - تأکید بیشتر بر رویه برنامه‌ریزی تا محتوای آن.
۵	برنامه‌ریزی همگانی	پیتر مارکوس	۱۹۹۳	- تأکید بر اقتدار گرایی و مخالفت با قدرت گرایی. - تأکید بر ساختارهای برنامه‌ریزی. - کنترل نقش قدرت سیاسی در تهیه و اجرای طرح‌های شهری به نفع گروه‌های محروم. - تأکید بر مشارکت به عنوان وظیفه همه مردم.
۶	برنامه‌ریزی گفتگمانی	فورستر هیلی اینز هاچ تراگمورتون	۱۹۹۷	- تأکید بر رابطه بین دانش و قدرت. - تأکید بر مشارکت. - تأکید بر تسهیل فرآیندهای مشورتی از طریق خلق فضاهای مشورتی. - تأکید بر ارتباط و استدلال. - تحلیل انتقادی سیاست‌های سازمان‌ها. - کشف معانی پنهان گفتگمان‌هایی که در فرآیند برنامه‌ریزی انجام می‌شود. - برنامه‌ریزی به عنوان یک قدرت نهادی - سیاسی و بخشی از تلاش برای اصلاح جامعه.
۷	برنامه‌ریزی عدالت فضایی	مصطفی دیکس	۲۰۱۰	- عدالت وابسته به فضا و زمان معین. - تأکید بر رابطه بین ویژگی‌های اجتماعی - فضایی و مفاهیم عدالت. - تأکید بر حق حضور در شهر در عین حق متفاوت بودن. - شهر بستر مبارزه برای رسیدن به عدالت. - تأکید بر مشارکت فعال شهروند در زندگی سیاسی، مدیریت و اداره شهر. - برنامه‌ریزی از پایین به بالا.
۸	برنامه‌ریزی شهر عدالت‌محور	سوزان فاینستاین	۲۰۱۰	- تأکید بر سطح شهر برای دستیابی به عدالت. - وظیفه برنامه‌ریز: پیدا کردن راه و ابزار مناسب برای تحقق نظرات فلاسفه حوزه عدالت. - تأکید بر ایجاد نهادهای رسمی متنوع در شهر. - تأکید بر ضرورت تکرار مفهوم شهر عدالت‌محور به منظور تغییر گفتگمان عمومی در جهت عدالت.

(منبع: یافته‌های تحقیق)

در حال حاضر صنعت گردشگری نقش فعال در ارتقا ساختار اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی کشورهای رو به توسعه بازی می‌کند. شاو و ویلیامز (۱۹۹۴) تأکید دارند، نواحی شهری با تمرکز بالایی از امکانات و جاذبه‌ها، نیازمندی‌های بازدیدکنندگان و ساکنان خود را فراهم می‌سازند و به همین دلیل گردشگران زیادی را به خود جذب می‌کنند. به‌طور کلی مهم‌ترین اهداف گردشگری توسعه اقتصادی و اجتماعی، کاهش فقر و نابرابری و در واقع ایجاد عدالت در شهرها (عدالت فضایی به عنوان یکی از اقسام آن) و نواحی مقصد است (ریچارد و شارپلی، ۱۹۹۷: ۴۰). رشد اقتصادی به عنوان عامل اصلی اکثر نظریه‌های توسعه گردشگری و با توجه به ظرفیت‌هایی که دارد به یک موتور رشد مطلوب تبدیل شده است (شارپلی و تفلر، ۲۰۰۲). گردشگری به

جهت رشد سریع و سهم بالقوه اقتصادی به عنوان راهبردی اساسی توسعه شناخته می‌شود. طبق اعلام سازمان تجارت جهانی (WTO)، گردشگری می‌تواند در ایجاد یک نظم بین‌المللی کمک کند، شکاف اقتصادی بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را کم کند و توسعه پیوسته اقتصادی و اجتماعی و تحقق عدالت را به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه تضمین کند (شارپلی، ۲۰۱۰). گردشگری ابزار مهمی برای برنامه‌ریزی توسعه شهرها، ایجاد عدالت و رشد کسب و کار ملی و محلی است و دلیل اصلی تاکید بر آن به عنوان یک راهبرد توسعه، نقش بسزا و تاثیر مثبت آن در اقتصاد جوامع است. با توجه به عوامل و شرایط مختلف میزان وابستگی اقتصاد ملی یا محلی به گردشگری متفاوت است این وابستگی در کشورهای کمتر توسعه یافته نسبت به کشورهای صنعتی و توسعه یافته بیشتر است.

کریستالر (۱۹۶۳) معتقد است که گردشگری می‌تواند وسیله‌ای برای دستیابی به توسعه اقتصادی در مناطق حاشیه‌ای باشد، چرا که به واسطه آن، گردشگران ثروتمند به مناطق حاشیه‌ای حرکت می‌کنند (مطهر و همکاران، ۱۴۰۰). کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۱ نیز اشاره می‌کند که "توسعه گردشگری یکی از ارزشمندترین راه‌ها برای کاهش حاشیه‌نشینی و تحقق عدالت و رفع فقر در کشورهای توسعه نیافته از اقتصاد جهانی است". بنابراین گردشگری اساساً به عنوان یک گزینه توسعه امن دیده می‌شود و به عنوان یک ابزار موثر و مثبت اقتصادی، منافع زیادی را برای جوامع میزبان به ارمغان می‌آورد و باعث افزایش درآمد، ایجاد مشاغل جدید، افزایش ارزش املاک، ارائه زیرساخت‌ها و بهبود امکانات برای جوامع میزبان و در نهایت منجر به توسعه محلی و منطقه‌ای می‌شود. البته از سوی دیگر گردشگری می‌تواند باعث از بین رفتن منابع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی، تضعیف هویت محلی، افزایش میزان جرم و جنایت، افزایش وابستگی به کشورهای صنعتی و ایجاد مشکلات زیست محیطی غیرقابل جبران شود. این تاثیرات منفی نتیجه برنامه‌ریزی ضعیف بودن یا عدم برنامه‌ریزی است (برت، ۲۰۱۸). لذا در صورت برنامه‌ریزی همه‌جانبه و بر اساس اصول توسعه پایدار، گردشگری می‌تواند به عنوان یک ابزار قوی جهت توسعه شهرها و ارتقاء عدالت آن‌ها نقش مهمی ایفا کند. با توجه به آنکه شهر تهران دارای جاذبه‌ها گوناگون و نیز بافت تاریخی در برخی از مناطق خود است، به نظر می‌رسد این مهم نقش مهمی در توسعه مبتنی بر اصول عدالت‌محور برای شهر تهران داشته باشد.

توسعه خدمات گردشگری در پهنه‌های واجد جاذبه‌های گردشگری، می‌تواند توزیع نامتعادل و نامتوازن جمعیت و فرصت‌های شغلی در ساختار فضایی شهری را به همراه داشته باشد. مهم‌ترین عامل تاثیرگذار بر نحوه توزیع فرصت‌های اشتغال در سطح شهرهای گردشگری، مکان و موقعیت جاذبه‌های گردشگری مستقر در آن، از تراکم فعالیت‌ها و فرصت‌های شغلی مرتبط با خدمات صنعت گردشگری کاسته می‌شود (جونگ، ۲۰۱۰). تمرکز خدمات این صنعت همجوار با هسته سنتی شهری، زمینه شکل‌گیری و پیدایش حوزه‌های گردشگری و یا خوشه‌های گردشگری را در مراکز اولیه شهری فراهم می‌سازد. تجمع خدمات و زیرساخت‌های گردشگری شهری در حوزه‌های گردشگری می‌تواند منجر به افزایش تورم در چنین حوزه‌هایی شده و توسعه نامتعادل و نامتوازن اقتصادی شهر و توزیع ناهمگون اشتغال و سکونت در ساختار فضایی شهری را به همراه داشته باشد. از طرف دیگر، افزایش قیمت مسکن و زمین نیز از اثرات جاذبه‌های گردشگری شهری بر حوزه‌های این صنعت است.

از طرف دیگر، به دلیل عدم توسعه هماهنگ ساختار فضایی شهری با خدمات گردشگری شهری بازخوردهای منفی مختلفی بر روی ساختار فضایی شهری برجای می‌ماند که می‌تواند منجر به ناپایداری بخش گردشگری شهری گردد (ژونگ، ۲۰۰۸). تمرکز خدمات و تسهیلات گردشگری در پهنه‌های جاذب گردشگری، علاوه بر تشویق بیشتر گردشگران، دسترسی ساکنان به خدمات شهری را تسهیل نموده و محیط شهری مطلوبی را برای ساکنان و گردشگران فراهم می‌کند. لذا توسعه صنعت گردشگری می‌تواند منجر به تغییرات تراکمی جمعیت و اشتغال در ساختار فضایی شهری به ویژه در پهنه‌های واجد جاذبه‌های گردشگری شود. با توجه به نظریه‌های مطرح در این بخش می‌توان بر اثرات متقابل فضایی جاذبه‌های گردشگری شهری و ساختار فضایی شهری با تکیه بر سازمان فضایی مراکز اشتغال شهری اشاره کرد. به نظر می‌رسد ساختار فضایی شهری از رشد و توسعه سازمان فضایی شهری متأثر و به سهم خود ارتقاء در بخش‌های تسهیلاتی و خدماتی مراکز اشتغال شهری، ساختار فضایی شهری را تحت تاثیر قرار می‌دهد؛ که در صورت مدیریت کارآمد این فرصت‌ها زمینه برای توسعه اقتصادی و همچنین ارتقاء عدالت (از جمله

عدالت فضایی) میسر می‌شود.

شکل ۲: تاثیرگذاری گردشگری شهری بر ساختار فضایی (منبع: یافته‌های تحقیق)

پیشینه پژوهش

در زمینه عدالت فضایی و گردشگری شهری به صورت جداگانه پیشینه نظری و اجرایی، به ویژه در کشورهای توسعه یافته وجود دارد. در دو دهه گذشته پژوهش‌های (خارجی) مرتبط با گردشگری شاهد تمرکز به تبیین روابط بین گردشگری و عدالت بوده است. بخشی از این توجه به نتایج عادلانه یا ناعادلانه جریان اصلی گردشگری و چگونگی نقش آن بر ارتقاء عدالت در شهر مقصد، متمرکز شده است. با این وجود، به نظر می‌رسد، مفهوم‌سازی روشنی از عدالت فضایی در گردشگری وجود نداشته و زمینه نظری (محتوایی) آن هنوز در بسیاری از کشورها از جمله ایران محدود است. صاحب‌نظران عمدتاً سعی داشته‌اند از گردشگری شهری به عنوان ابزاری برای نیل به تحقق عدالت در ابعاد مختلف استفاده کنند؛ چرا که علت وجودی آن، ارتقاء و توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه است. با این حال اینکه مفهوم عدالت فضایی در برنامه‌ریزی گردشگری شهری چیست؛ در ایران تقریباً زمینه و چارچوب نظری خاصی ندارد. همچنین بسیاری از این پژوهش‌ها در کشورهای اروپایی یا کشورهای آسیای شرقی مانند ژاپن و چین انجام شده‌اند و عمدتاً با دیدگاه غربی و یا آسیای شرقی به تبیین این مفاهیم و تدوین چارچوبی از معیارهای موثر بر آن‌ها پرداخته‌اند. در صورت استفاده از این مفاهیم، به نتایج و پیامدهای برنامه‌ریزی بخشی و تقلیدی منجر می‌شود، این در حالی است که هرگونه برنامه‌ریزی نوین از جمله برنامه‌ریزی گردشگری در شهر تهران باید متکی بر شرایط بومی، انعطاف‌پذیر، جامع و مبتنی با شرایط خاص و منحصر به فرد سیاسی این شهر باشد. لذا به نظر می‌رسد از یک سو با توجه به اهمیت و ضرورت ارتقاء عدالت شهرهای کشور به‌ویژه شهر تهران و از سوی دیگر با توجه به توان و ظرفیت سرشار این صنعت که می‌تواند باعث به وجود آوردن تغییرات اساسی و تحولاتی بنیادی در شرایط کالبدی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی شهر تهران شود، در این بازه زمانی تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تاکید بر جایگاه ظرفیت‌های گردشگری شهری پایدار در تهران ضروری است. پیشینه پژوهش در داخل و خارج از کشور به تفکیک به شرح زیر آمده است.

مطالعات داخلی

مطهر و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی تحت عنوان «ارائه مدل مفهومی گردشگری شهری پایدار مبتنی بر اثرات فضایی آن در تهران» با استفاده از روش استدلال منطقی نشان داده‌اند، که از میان این چهار مدل پیشنهادی برای توسعه گردشگری شهر تهران، آلترناتیوی که مبتنی بر استفاده از معیارهای گردشگری پایدار و همچنین انطباق با شرایط و مقتضیات شهر تهران است، بیش از سایر گزینه‌ها برای تهران مناسب است. این مدل به تنوع مخاطبان و جاذبه‌ها توجه دارد و روشی را برای گردآوری اطلاعات و تحلیل آن‌ها و سپس ارائه راهبردهایی برای مدیریت گردشگری در شهر تهران مشخص می‌نماید. حضرتی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی تحت عنوان «ارزیابی فضایی اثرات توسعه گردشگری بر کیفیت زندگی شهروندان در کلانشهر تبریز» نشان دادند که محدوده مورد مطالعه سطح مناسبی از کیفیت زندگی را دارا است و توسعه گردشگری میزان رضایتمندی شهروندان و گردشگران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. زیرا روابط بین جنبه‌های توسعه گردشگری و کیفیت زندگی از لحاظ آماری در ۸ منطقه کلان‌شهر تبریز معنادار می‌باشند. وارثی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «تأثیر عوامل هویت شهر بر توسعه گردشگری مطالعه موردی: شهر شیراز» با هدف شناسایی و ارزیابی عوامل هویت شهری مؤثر بر توسعه گردشگری در شهر شیراز، نشان می‌دهند دو عامل آثار تاریخی ادوار مختلف، و مشاهیر، عرفا و ادیبان مهم‌ترین عوامل هویت شهری اثرگذار بر توسعه گردشگری شهر شیراز بوده‌اند. حق‌وردی‌زاده و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «الگوی توسعه گردشگری هوشمند شهری مبتنی بر اکوسیستم بازاریابی مطالعه موردی: شهر تبریز» نشان دادند که توسعه گردشگری هوشمند شهری در سطح بین‌الملل، پیچیدگی بالاتری نسبت به گردشگری داخلی دارد. مدیران مقاصد شهری می‌توانند از بهره‌برداری از گردشگری نسل پنجم، توسعه زیرساخت‌ها، افزایش حمایت‌های دولتی، تدوین پروژه‌های هوشمندسازی، الگوبرداری و همکاری بیشتر با شهرهای هوشمند پیشرو جهانی و افزایش مشارکت مردم محلی جهت پیشبرد اهداف توسعه خود بهره‌مند شوند. مطهر و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «اولویت‌بندی معیارهای گردشگری اسلامی به منظور ارتقاء عدالت شهری در تهران» با استفاده از روش بهترین-بدترین معیار^۱ به اولویت‌بندی معیارهای گردشگری اسلامی پرداختند. با توجه به نتایج، معیارهای «عدالت و برابری»، «پراکنش خدمات» و «مراکز مذهبی و فرهنگی» به ترتیب مهم‌ترین معیارهای تحقق هدف پژوهش است. با توجه به جایگاه ویژه عدالت و همچنین سفارش موجد بر گردشگری در آموزه‌های مکتب اسلام، بایستی سازوکارهای بهره‌مندی از ظرفیت‌های این صنعت برای تحقق اهداف گوناگون برنامه‌ریزی شهری تهران از جمله ارتقاء عدالت، در دستورکار برنامه‌ریزان و متولیان شهری قرار بگیرد.

جوان و همکاران (۱۳۹۹) مقاله‌ای با موضوع تحلیلی بر توزیع جغرافیایی خدمات و امکانات گردشگری مبتنی بر عدالت فضایی، انجام داده‌اند. مطالعه مورد اشاره به دنبال بررسی توزیع جغرافیایی خدمات و امکانات گردشگری در این شهر پرداخته و توزیع جغرافیایی خدمات و امکانات گردشگری را از منظر اصول عدالت فضایی که نقش به‌سزایی در تحقق گردشگری مطلوب دارد، بررسی کرده است. داده‌های مربوط به شاخص‌های خدمات و امکانات گردشگری شهر رشت حکایت از عدم انطباق آن حتی با حداقل سطح عدالت فضایی دارد. قربانی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله خود به موضوع ارزیابی عدالت محیط‌زیست شهری مبتنی بر توزیع فضایی خدمات اکوسیستم گردشگری کلانشهر تهران پرداختند. این پژوهش ناعادلانه بودن توزیع خدمات اکوسیستمی گردشگری در شهر تهران را تأیید کرده، به گونه‌ای که مناطق جنوبی و مرکزی تهران به دلیل فاصله و عدم دسترسی مناسب همچنین وضعیت پایین‌تر اقتصادی و اجتماعی بهره‌متناسبی از این خدمات اکوسیستمی نمی‌برند. موسوی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با موضوع تحلیل شاخص عدالت فضایی در روستاهای گردشگری‌پذیر، نشان می‌دهند بیشترین کمبود به کاربری‌های رفاهی-خدماتی مربوط است. نتایج تحلیل خوشه‌ای بیان دارد وضعیت عدالت فضایی در سطح مناسب با مقدار ۴۵/۵ درصد بیشترین فراوانی را دارد. همچنین، میان جمعیت، سطح برخورداری، طرح هادی و تیپ روستا با میزان عدالت فضایی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. علوی و همکاران (۱۳۹۶) به پژوهشی با موضوع تحلیل تعادل فضایی بخش خدمات و جاذبه‌های

^۱ BWM.

گردشگری پرداختند. نتایج آماره‌های فضایی نشان می‌دهد که خدمات معین، پذیرایی و تجاری استان دارای خودهم‌بستگی ضعیف بوده و می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به وجود شهر شیراز که مرکز استان واقع شده است، خدمات گردشگری نیز به همان نسبت در حوالی این شهر و بخش‌های نزدیک به آن تمرکز یافته است و دیگر مناطق همچون مناطق جنوب و جنوب غربی استان حداقل امکانات را دارند و این موضوع مبتنی بر رویکرد عدالت فضایی نبوده است.

بهنام‌مرشدی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود با موضوع پهنه‌بندی فضایی کانون‌های گردشگری به‌منظور تعیین مناطق بهینه خدمات گردشگری در استان فارس، نشان دادند که قلمرو پژوهش آن‌ها با توجه به ظرفیت و جاذبه‌های گردشگری متعدد دارای توزیع نامتعادل و نامناسب از لحاظ دسترسی به خدمات گردشگری می‌باشند و بخش‌هایی همچون بخش مرکزی شیراز، آباده، فسا و نی‌ریز که از لحاظ جاذبه‌های گردشگری دارای پتانسیل بیشتر بوده به همان نسبت خدمات گردشگری بیشتری را طلب می‌کنند. شیخی و شجاعی (۱۳۹۱) مقاله‌ای با هدف تحلیل خوشه‌ای تکنیکی برای پیاده‌سازی عدالت فضایی در برنامه‌ریزی گردشگری انجام داده‌اند. از یافته‌های مهم این مقاله نحوه شناسایی بهینه‌ترین شکل سطح‌بندی مقاصد گردشگری مبتنی بر معیارهای عدالت فضایی در این استان است که می‌تواند مورد استفاده مدیران و برنامه‌ریزان گردشگری قرار گیرد. تقوایی و غفاری (۱۳۸۹) در پژوهشی به برنامه‌ریزی فضایی در توسعه گردشگری پرداخته و پس از تعریف و تعیین سطوح یا لایه‌های فضایی همگن، مبادرت به انتخاب کانون‌های گردشگری برتر و تنظیم تعاملات کارکردی بین هر یک و سرانجام، ارائه راهبردهایی اجرایی در توسعه و تجهیز ساختار و سازمان فضایی حاکم بر هر کانون و حوزه فرادست آن شده است.

مطالعات خارجی

در نوشتگان خارجی، وان^۱ (۲۰۲۳)، در پژوهشی با موضوع دسترسی گردشگران به فضاهای فرهنگی از دیدگاه عدالت فضایی نشان می‌دهد که عدم توزیع و تخصیص عادلانه امکانات و تسهیلات شهری (ضعف عدالتی فضایی) یا همچنین دسترسی ضعیف به برخی از مراکز گردشگری (میراثی-فرهنگی)، منجر به سرازیر شدن و تمرکز سرمایه‌ها، گردشگران، خدمات و ... به مناطق برخوردار می‌شود. همچنین نشان می‌دهد که این موضوع به مرور باعث فراموش شدن برخی از جاذبه‌های گردشگری (کم برخوردار) می‌شود. پدیسون و هال^۲ (۲۰۲۲) پژوهشی را با موضوع سیاست‌های گردشگری و عدالت فضایی با انگیزه جبران کمبود تحقیقات در زمینه کشف کاستی‌های عدالتی فضایی در گردشگری شهری و بررسی تأثیر سیاست‌گذاری و ساختارهای حاکمیتی بر مقاصد شهری و نابرابری‌های بالقوه این امر انجام داده‌اند. نتایج مقاله نشان می‌دهد گردشگری شهری دارای پتانسیل‌های تحول‌آفرینی است که سیاست‌گذاری‌های آینده می‌تواند برای کاهش اثرات منفی ضعف عدالتی فضایی از آن بهره بگیرد.

توماسینی و لاموند^۳ (۲۰۲۲)، در مقاله‌ای با عنوان بازاندیشی در فضای گردشگری، هندسه‌های قدرت و عدالت فضایی، با رویکرد انتقادی به بیان اهمیت فضا و ضرورت درک پیچیدگی و تفاوت‌های ظریف فضای گردشگری پرداخته و نشان می‌دهد که با ایجاد چارچوبی از رابطه بین فضا و گردشگری، گردشگری فضایی عادلانه را امکان‌پذیر می‌شود. دیازپارا و جوور^۴ (۲۰۲۲)، با موضوع گردشگری و حق به شهر، به اهمیت گردشگری در مقیاس شهری و توجه به عدالت فضایی-اجتماعی پرداختند. در پی پاسخ به این پرسش هستند که چه ضعف‌هایی از عدالتی به وسیله دگرگونی‌ها و فرآیندهای اجتماعی-فضایی ناشی از رشد سریع گردشگری به وجود می‌آید؟ نتایج این پژوهش نشان می‌دهد مکانیسم‌های کالایی‌سازی به گسترش ضعف عدالتی‌های اجتماعی-فضایی کمک می‌کند و همچنین شهر را برای بازدیدکنندگان و ساکنان، غیراصیل می‌کند و از این نظر حق زندگی و لذت بردن از شهر برای هر دو گروه از بین رفته است. لسنیوسکا ناپیرالا و همکاران^۵ (۲۰۱۹)، پژوهشی با موضوع توسعه

¹ Wan.

² Paddison & Hall.

³ Tomassini & Lamond.

⁴ Diaz-Parra, Jover.

⁵ Leśniewska-Napierała et al.

گردشگری پایدار به سمت عدالت فضایی به‌منظور هدایت طرح‌ها و برنامه‌های توسعه این صنعت به سمت تحقق عدالت فضایی متناسب با زمینه مورد مطالعه انجام دادند. چنگ و همکاران (۲۰۱۸)، نیز در مقاله خود با موضوع تأثیر سیاست‌های PPP^۲ گردشگری در ارتقاء عدالت فضایی، بر ضرورت افزایش مشارکت عمومی-خصوصی در توسعه گردشگری پایدار به‌منظور نیل به عدالت فضایی تأکید می‌کند و نشان می‌دهد که این مهم عدم تطابق فضایی بین منابع و عوامل گردشگری را اصلاح و موانع فضایی را از بین می‌برد و تحقق عدالت فضایی توسعه گردشگری را ارتقا می‌دهد.

روش پژوهش

در این پژوهش، به‌منظور تحلیل و بررسی ساختار روش‌شناسی، از مدل اقتباسی پیاز پژوهش اثر ساندروز استفاده شده است. این مدل به وضوح فرآیندهای روش‌شناختی پژوهش را تبیین می‌کند و نشان می‌دهد که هر پژوهش از لایه‌های مختلفی تشکیل شده که هر لایه تحت تأثیر لایه‌های بالاتر قرار دارد. پژوهش حاضر بر پایه پارادایم تفسیری-انتقادی استوار است و عمدتاً از رویکردهای پس‌کاوی، استقرایی و استقهای بهره می‌برد. منطق پس‌کاوی به‌منظور ریشه‌یابی تأثیر گردشگری شهری بر ارتقاء عدالت فضایی و تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تأکید بر ظرفیت‌های گردشگری پایدار در شهر تهران به کار گرفته شده است. رویکرد استقرایی نیز با توجه به نوع پارادایم و مشاهده مشارکتی پژوهشگر، به جمع‌آوری داده‌ها برای تبیین چارچوب مفهومی کمک می‌کند. در نهایت، منطق استقهای در مراحل رفت و برگشت بین قیاس و استقراء برای استخراج معیارها و دخیل کردن فهم پژوهشگر در طراحی چارچوب مفهومی به کار می‌رود. این پژوهش از نوع کیفی است و با توجه به اهداف خود، به عنوان یک پژوهش بنیادی محسوب می‌شود.

برای استخراج معیارهای عدالت فضایی از منظر جهان‌بینی‌های مختلف و همچنین انتخاب رویکردی متناسب با شرایط خاص شهر تهران، از استدلال منطقی استفاده شده است. در مرحله اول، با بهره‌گیری از این روش، پژوهش‌های متعدد داخلی و خارجی بررسی و تعاریف و معیارهای عدالت فضایی گردآوری شده‌اند. سپس، به‌منظور اجماع نظر خبرگان و تأیید روایی معیارها با تأکید بر جایگاه گردشگری شهری پایدار، از تکنیک دلفی دو مرحله‌ای استفاده شد. یکی از بخش‌های کلیدی هر پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات است. برای این منظور از روش‌های کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات شامل مطالعه اسنادی با رجوع به پژوهش‌های معتبر داخلی و خارجی، به ویژه در یک دهه اخیر است. به نظر می‌رسد که استفاده از تجربیات موفق مرتبط با موضوع پژوهش، دقت بیشتری در پاسخ به پرسش‌ها و دستیابی به نتایج دقیق‌تر فراهم می‌آورد. همچنین، با توجه به کمبود منابع داخلی مرتبط، مرور ادبیات عمدتاً محدود به پژوهش‌های معتبر خارجی می‌شود. ابزار دیگر گردآوری اطلاعات شامل گفتگو و مصاحبه با اعضای هیئت علمی دانشگاه و پژوهشگاه، مدیران شهرداری و کارشناسان مرتبط با تخصص‌های شهرسازی و گردشگری است.

نتایج

معیارهای عدالت فضایی در نظریات محتوایی و رویه‌ای و طرز تلقی آن‌ها

پژوهش‌های متعددی پیرامون تعریف سیستم‌های معیار به‌منظور سنجش و شناسایی عدالت فضایی انجام دادند. معیارها، ابزارهایی هستند که از طریق آن‌ها اطلاعات موجود فیلتر و جمع‌آوری می‌شود و جهت سنجش و شناسایی مسائل، برای توسعه و برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر عدالت فضایی به طور رسمی انتخاب شده‌اند. لذا به‌منظور تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تأکید بر گردشگری شهری پایدار، گردآوری معیارهای اثرگذار بر مفهوم عدالت فضایی و عوامل وابسته به آن ضروری است.

^۱ Cheng et al.

^۲ Public Private Partnership.

جدول ۲: معیارهای عدالت فضایی و طرز تلقی از آن‌ها

آیتم	صاحب‌نظران	سال	معیار	طرز تلقی و مفهوم کلیدی	منابع پشتیبانی
۱	هاروی	۱۹۹۰	نیاز منفعت عمومی محیط زیست تسهیلات سرمایه استحقاق	نسبی بودن نیاز انسان‌ها (برحسب هنجارهای جامعه). نیاز به حداقل خدمات و منابع (کمی و کیفی). متغیر بودن نیاز انسان‌ها مبتنی بر زمان و تحولات جامعه. چگونگی مکانیابی و تخصیص منابع برای افزایش کارایی در جامعه. توجه به عواقب محیط‌زیست در برنامه‌ها. در دسترس بودن تسهیلات رفاهی با هزینه مناسب. گردش سرمایه برای جلوگیری از نزاع طبقاتی. جبران مشکلات اقتصادی و اجتماعی در برخی مناطق. توزیع عادلانه و کاهش شکاف اجتماعی.	هاروی (۱۹۹۲)، هاروی (۱۹۹۰)، پوگه (۲۰۱۷)، برت (۲۰۱۸)، راهونت (۲۰۱۸)، سیلوا (۲۰۱۲)، وایزو و ویرث (۲۰۱۹)، تقوایی و همکاران (۱۳۹۴)، یغوری و همکاران (۱۳۹۶)، داداش‌پور و همکاران (۱۳۹۴)، عزیزی و شکوهی (۱۳۹۳)
۲	میشل	۲۰۰۳	توزیع خدمات مردم‌سالاری تنوع برابری انصاف	مبارزه برای عدالت اجتماعی و توزیع ثروت و خدمات. لزوم توجه به خواست و اراده مردم. هدفمند برای ارائه برنامه‌های مساوات‌طلبانه. برابری برای اتخاذ تصمیم‌گیری. توزیع منصفانه برای ارزیابی تصمیم‌گیری.	میشل (۲۰۰۳)، راهونت (۲۰۱۸)، کتینگ (۲۰۱۲)، سیلوا (۲۰۱۲)، پوگه (۲۰۱۷)، داداش‌پور و رستمی (۱۳۹۰)
۳	راولز	۱۹۷۱	فرصت برابر خدمات تخصیص تثبیت تفاوت انتقال توزیع	حمایت از انحراف‌ها تنها به شرط کمترین مزیت در سود. تعیین یک سطح حداقل معین برای هرگونه خدمات. تضمین حفظ رقابت کامل در بازار و تصحیح نارسایی‌ها. تضمین بهره‌برداری و اشغال کامل و جلوگیری از اسراف. اصل تفاوت در برخورداری از منابع نظارت بر پاسخگویی به نیازهای افراد. تامین خدمات عمومی برای جلوگیری از تمرکز قدرت و سرمایه.	راولز (۱۹۷۱)، لفونت (۲۰۰۳)، برت (۲۰۱۸)، هابرماس (۱۹۹۵)، سیلوا (۲۰۱۲)، راهونت (۲۰۱۸)، کتینگ (۲۰۱۲)، زاپاتا و باتس (۲۰۱۵)، سعیدی رضوانی و نوریان (۱۳۹۳)
۴	لوسی	۲۰۱۶	برابری توزیع مصالح عمومی	رفتار برابر با برابرها. سازمان‌یابی منابع متناسب با جمعیت. ناموزونی اقتصادی به نفع اصلاح شکاف در جامعه.	لوسی (۲۰۱۶)، هکرتا و روسان (۲۰۱۶)، تقوایی و همکاران (۱۳۹۴)
۵	سوجا	۲۰۱۳	خودآگاهی مشارکت روابط مدیریت دسترسی مقیاس سلسله‌مراتب	برای دستیابی به فضای رقابتی. بیان دیدگاه شهروندان در مورد آینده عدالت. ایجاد فضاهای عملگر برای برقراری عدالت. مدیریت منابع اقتصادی و اجتماعی و توزیع بین مردم. کاهش تضاد در دسترسی به سرمایه‌های شهری. توجه به پیامدهای بی‌عدالتی در مقیاس‌های مختلف. در جهت فهم سلسله‌مراتب اجتماعی شهر.	سوجا (۲۰۱۳)، برت (۲۰۱۸)، جونز (۲۰۱۹)، زجدا و همکاران (۲۰۰۳)، وایزو و ویرث (۲۰۱۹)، جونز و همکاران (۲۰۲۰)، ویلیامز (۲۰۱۸)، سعیدی رضوانی و نوریان (۱۳۹۳)، عزیزی و شکوهی (۱۳۹۳)
۶	آرمارتیاسن	۲۰۱۱	واقعیت‌محور مشارکت شفافیت نهادها آزادی برابری	واقعیت‌محور است نه سامانه‌محور. مستلزم مشارکت و بحث برای درک و فهم آن. برای تصمیم‌گیری در طرح‌ها. به عنوان ابزاری برای برقراری عدالت. مفهوم اصلی عدالت نیازمند آزادی. برابری و بی‌طرفی برای ارزیابی.	دافوکس (۲۰۰۸)، وایزو و ویرث (۲۰۱۹)، راهونت (۲۰۱۸)، داداش‌پور و همکاران (۱۳۹۴)، سعیدی رضوانی و نوریان (۱۳۹۳)
۷	فاینشتاین	۲۰۱۵	مشارکت شفافیت برابری تنوع	ارائه مشارکت از طریق نمایندگان و وکلای مردم. مشخص بودن قوانین. لزوم توجه بیشتر به خانواده‌های کم درآمد. نفوذپذیری و افزایش خدمات جهت جلوگیری از جابجایی.	فاینشتاین (۲۰۱۵)، فاینشتاین (۲۰۱۰)، سیلوا (۲۰۱۲)، وایزو و ویرث (۲۰۱۹)، هیرت (۲۰۱۶)، تقوایی و همکاران (۱۳۹۴)

آیتم	صاحب‌نظران	سال	معیار	طرز تلقی و مفهوم کلیدی	منابع پشتیبانی
۸	هابرماس	۱۹۹۸	اخلاق گفت‌وگو مشورت فهم‌پذیری حقیقت‌جویی	از طریق مشارکت با مردم. همکاری و مشورت وسیع باعث گستردگی نتایج عادلانه. از طریق آموزش به شهروندان. برای تضمین خروجی برنامه‌های عدالت.	هابرماس (۱۹۹۵)، لفونت (۲۰۰۳)، دافوکس (۲۰۰۸)، الوندی‌پور و داداش‌پور (۱۳۹۷)
۹	کانت	۱۹۸۸	آزادی برابری	آزادی مدنی و سیاسی. برخورداری از حقوق برابر و یکسان.	وایزو و ویرث (۲۰۱۹)، پوگه (۲۰۱۷)
۱۰	سان	۲۰۱۳	برابری مشارکت	برابری در قابلیت‌های شهری. جهت اتخاذ تصمیمات بی‌طرفانه.	سان (۲۰۱۳)، وایزو و ویرث (۲۰۱۹)، پوگه (۲۰۱۷)
۱۱	مارکوس	۲۰۱۰	آزادی برابری	عدم تفکیک گروه‌ها و جلوگیری از ایجاد محدودیت. تخصیص برابر منابع و خدمات.	لفونت (۲۰۰۳)، داداش‌پور و همکاران (۱۳۹۴)
۱۲	کرومهلز	۱۹۹۰	برابری منابع	به نفع طبقه ضعیف و متوسط جامعه.	کرومهلز و فورستر (۱۹۹۰)
۱۳	داویس	۱۹۶۸	توزیع	درک توزیع خدمات محلی با توجه به نیازها.	جونز و همکاران (۲۰۲۰)
۱۴	رویمر	۲۰۰۶	عدم تبعیض	برابری در توزیع ثروت برای همه افراد. یکسان بودن زمینه توزیع عدالت یا به تعبیری عرصه بازی.	رویمر (۲۰۰۶)، هکرتا و روسان (۲۰۱۶)
۱۵	دافوکس	۲۰۰۸	توزیع خدمات ارتباطات	برابری در توزیع خدمات. تجزیه و تحلیل بین برکنش فضا و اجتماع.	دافوکس (۲۰۰۸)
۱۶	لوفور	۲۰۰۰	مدیریت قابلیت‌های انسانی دموکراسی تنوع توزیع خدمات	نظارت و مدیریت بر منابع و تلاش در افزایش رضایت. عدالت متناسب با توانایی افراد. برای اجرای شدن عدالت فضایی. جلوگیری از جابجایی شهروندان به مناطق بهتر. خدمات‌رسانی بهتر برای کلیه شهروندان.	لوفور (۲۰۰۰)، لو و ایوسون (۲۰۱۶)، منوئل (۲۰۱۶)، هکرتا و روسان (۲۰۱۶)
۱۷	برومبرگ	۲۰۰۷	مسئولیت روابط مقیاس دموکراسی	مسئولیت اجتماعی برای آگاه‌سازی شهروندان از حقوق خود. برقراری رابطه بین قسمت‌ها و فضاهای مختلف شهری. توجه به جمعیت و تقاضا به عنوان مقیاس عدالت فضایی. بحث و گفتگو با شهروندان.	برومبرگ و همکاران (۲۰۰۷)، داداش‌پور و الوندی‌پور (۱۳۹۵)، عزیزی و شکوهی (۱۳۹۳)
۱۸	هکرتا	۲۰۱۶	برابرمینا نیازمینا تقاضامینا سیستم بازار هم سطح نمودن	ارائه خدمات برابر به همه افراد. دریافت بیشتر برای افراد با نیاز بیشتر. دریافت بیشتر برای افرادی با تقاضا بیشتر جهت بهره‌مندی. خدمات متناسب با نظام بازار. یکسان بودن زمینه توزیع عدالت یا به تعبیری عرصه بازی.	هکرتا و روسان (۲۰۱۶)، الوندی‌پور و داداش‌پور (۱۳۹۷)، عزیزی و شکوهی (۱۳۹۳)

(منبع: یافته‌های تحقیق)

فراوانی معیارهای گردشگری شهری پایدار با تأکید بر عدالت فضایی

یکی از مهم‌ترین اقدامات برای توسعه موفق گردشگری شهری، کشف مفاهیم و مضامین دلالت‌کننده بر عدالت فضایی می‌باشد. که این موضوع برای شهرهای کشور ما که اغلب زیرساخت‌های محدودی دارند، وجود و گسترش آن عاملی حیاتی به‌شمار می‌رود. هدف اساسی از ارائه هر برنامه توسعه، شتاب بخشیدن به هم‌پیوندسازی فعالیت بخش‌های مرتبط با گردشگری، ارتقاء عدالت، تنوع بخشی به اقتصاد ملی و افزایش درآمدهای دولت و همچنین حکومت محلی (شهرداری و شورای شهر)، کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و آسیب‌پذیری ملی در مقابل شوک‌های بیرونی، افزایش خوداتکایی، پویایی و نهادینه‌سازی فرایند توسعه به علاوه توسعه فرایند مردم سالاری دینی، تقویت جامعه مدنی و عدالت محور است. به نظر می‌رسد برای نیل به اهداف نام برده، بدون توجه به گردشگری شهری، مسائل فضایی و اقتصادی و اجتماعی شهر تهران بسیاری از تعهدات مالی در برابر جامعه شهری قابل تحقق نخواهند بود.

گردشگری شهری پایدار، نیازمند جلوگیری از تخریب و انحطاط سیستم‌های اجتماعی و اکولوژیک جامعه میزبان (شهر) است. معیارهای گردشگری شهری پایدار، مجموعه مقیاس‌هایی هستند که اطلاعات لازم برای شناخت بهتر ارتباط بین صنعت و اثرات

جدول ۳: فراوانی معیارهای گردشگری شهری پایدار

(منبع: یافته‌های تحقیق)

معیارهای فوق از منابع بین‌المللی گردشگری پایدار منتشر شده در ۱۰ سال گذشته با تأکید بر ارتقاء عدالت (و عدالت فضایی به عنوان یکی از اقسام آن) شناسایی و پس از تأیید روایی و اجماع خبرگان جمع‌آوری شده است.

چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تأکید بر ظرفیت‌های گردشگری پایدار در شهر تهران

مفهوم عدالت وابسته به اعتقادات و دیدگاه‌های فردی اشخاص، شرایط اقتصادی، ساختار اجتماعی جامعه است، لذا ارائه تعریف دقیق، واضح و جهان‌شمول از عدالت، ناممکن است. از این‌رو در پژوهش حاضر، مفهوم عدالت در قالب مکتب اسلام و مکاتب بشری با نحله‌های مختلف فکری به مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جست‌وجو شده است. دیدگاه پژوهشگر منطبق بر مبانی و آموزه‌های دین مبین اسلام است، فلذا سعی می‌شود در صورت حصول به نتایج برگرفته از دیدگاه اندشمندان و مکاتب غیراسلامی، آن را با مقتضیات اسلامی و براساس شرایط بومی شهر تهران، بازتعریف کند. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری و عدالت فضایی را به دو دسته محتوایی (ماهوی) و رویه‌ای (فرآیندی) تقسیم کرد. نظریه‌های محتوایی کمک می‌کنند تا بدانیم عدالت فضایی چیست؟ پدیده‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ... که بر عدالت فضایی موثر هستند، چگونه‌اند؟ عدالت فضایی از چه اجزاء و عواملی تشکیل شده است؟ در این تئوری، عدالت فضایی از دیدگاه‌های مختلف قابل تعریف است. همچنین هدف نظریه‌های رویه‌ای عدالت فضایی وصف نمودن و توضیح این «فرآیند» است. از این رو تئوری رویه‌ای مناسب عدالت فضایی بایستی قادر به تمایز و تفاوت گذاشتن بین نتایج و محصولاتی که از فرآیندهای مختلف نشأت می‌گیرد، باشد. در واقع این نوع تئوری خود به عنوان تئوری برنامه‌ریزی عدالت فضایی مطرح است. نگرش این پژوهش عمدتاً متوجه محتوای نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری و عدالت فضایی است تا رویه و فرآیند آن.

به طور کلی سه دیدگاه نسبت به فضا وجود دارد: دیدگاه مطلق که معتقد است که فضا، ایجادکننده و شکل‌دهنده روابط اجتماعی است، دیدگاه نفاذی که برخلاف نگرش مطلق، معتقد است تعاملات اجتماعی، شکل‌دهنده فضا هستند و درنهایت دیدگاه دیالکتیکی (رابطی یا نسبی)، که بیان می‌دارد فضا و روابط اجتماعی بر ایجاد و شکل‌دهی یکدیگر تأثیر متقابل می‌گذارند. با نگاه رابطی و دیالکتیکی نسبت به فضا، عدالت فضایی به گفتمانی انتقادی تبدیل می‌شود و به دنبال حذف تبعیض، سلطه و سرکوب در جامعه خواهد بود. در پژوهش پیشنهادی دیدگاه سوم یعنی دیالکتیکی مدنظر قرار گرفته است.

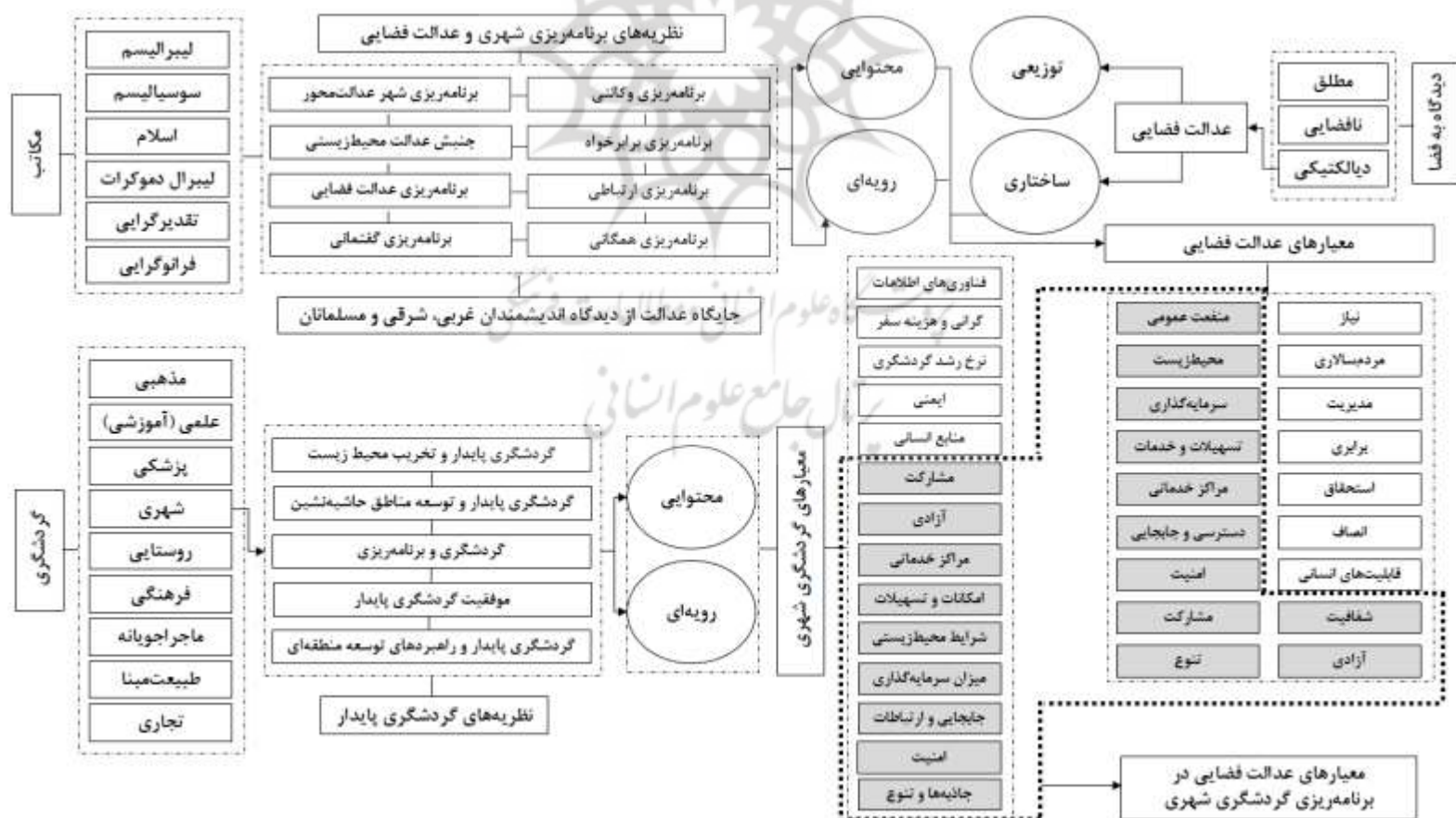
عدالت فضایی دارای دو رویکرد توزیع فضایی و فرآیندهای ساختاری است. عدالت توزیعی (محصول‌گرا) بیشتر بر پایه پرسش‌هایی درخصوص پراکنش و توزیع فضایی و تلاش برای نیل به توزیع جغرافیایی براساس یکی از نگرش‌های (نیازمنا یا جبرانی، تقاضامنا، برابری، سیستم بازار و ...) شکل گرفته است. فرآیندهای ساختاری (فرآیندی) نیز هدف آن واکاوی و ارزیابی فرآیندهای شکل‌دهنده به فضا است. به نظر می‌رسد در بیشتر پژوهش‌ها، رویکرد توزیعی از نوع برابری محور به بحث مفهوم عدالت فضایی پرداخته شده است و پرداختن به ریشه‌های ضعف عدالت فضایی در قالب عدالت ساختاری مغفول مانده است. بدیهی است برای ارزیابی و نهادینه‌سازی عدالت بایستی مدیریت شهری توانمند به ساختارها و فرآیندهای تصمیم‌سازی (عدالت ساختاری) و نتایج و آثار و پیامدهای توسعه (عدالت توزیعی) توجه کند. لذا در پژوهش حاضر بدون نادیده گرفتن رویکرد عدالت توزیعی، عمدتاً با پرداختن به مفاهیم عدالت فضایی را در قالب عدالت ساختاری مدنظر قرار می‌دهد.

به‌طور کلی می‌توان انواع گردشگری را براساس نوع محیط یا منطقه جغرافیایی به گردشگری شهری، روستایی، درمانی، آموزشی، طبیعت‌منا و ... تفکیک نمود. گردشگری شهری در قالب الگوهای فضایی عمل می‌نماید و دارای ویژگی‌های خاص خود است. یکی از این الگوهای فضایی سبب ایجاد نوع گردشگری شهری است. مناطق شهری به دلیل اینکه دارای جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و ... بی‌شماری هستند، برای گردشگران به عنوان یک مقصد محسوب می‌شوند. در واقع می‌توان بیان کرد که یکی از اصلی‌ترین و مهم‌ترین کاربری موجود در شهرها، ارائه نمودن خدمات جدید است. گردشگری شهری امروزه یکی از مسائل مهم و تأثیرگذار بر اقتصاد و یکی از عوامل برجسته ارتباط اجتماعی و فرهنگی جوامع شهری است، که در آینده میزان این تأثیر بزرگ‌تر و بیشتر هم خواهد شد. در پژوهش حاضر صرفاً گونه گردشگری شهر مدنظر است.

برنامه‌ریزی گردشگری در سطح کشور دارای تعارضاتی با اهداف برنامه‌ریزی شهری بوده است. با افزایش توسعه روزافزون شهرها در کشور تعداد جمعیت شهرنشین نیز افزایش یافته است، این جمعیت نیازمند تفریح و گردش هستند. به همین دلیل از دهه ۱۹۸۰ با تشدید مشکلات گردشگری به دلیل نگرش تک بعدی اقتصادی که به این پدیده وجود داشت، باعث پیدایش رویکردهای جایگزینی از جمله پایداری به این پدیده شد. در دوره کنونی گردشگری و جذب گردشگران، می‌تواند گردش مالی و

فرصت‌های اقتصادی بسیاری را فراهم آورده و در اختیار شهرها و مدیران آنها قرار دهد. بنابراین شهر باید به صورتی عادلانه و مبتنی بر تحقق عدالت فضایی طراحی شود که گردشگران ابتدا احساس آرامش و آسایش کنند و همچنین احساس امنیت لازم و کافی را داشته باشند. از این رو می‌توان اظهار کرد یکی از ابزارهای ارتقاء عدالت (عدالت اجتماعی، محیطی، فضایی و ...) در ارتباط با شهر و مسائل مربوط به آن، گردشگری شهری پایدار است. لذا هرگونه برنامه‌ریزی محتوایی و رویه‌ای که برای هر کدام از گونه‌های گردشگری اتخاذ می‌شود باید مبتنی بر اصول پایداری باشد.

درگام بعدی با بررسی نظریه‌های محتوایی و رویه‌ای «عدالت فضایی» و «گردشگری شهری»، تعدادی معیار برای هر کدام از آن‌ها استخراج و گردآوری شد. برای عدالت فضایی معیارهایی همچون نیاز، مردم‌سالاری، مدیریت، برابری، استحقاق، انصاف، قابلیت‌های انسانی، شفافیت، آزادی، منفعت عمومی، محیط‌زیست، سرمایه‌گذاری، تسهیلات و خدمات، مراکز خدماتی، دسترسی و جابجایی، امنیت، مشارکت، تنوع و ... شناسایی شد. همچنین برای گردشگری شهری پایدار معیارهایی همچون مراکز خدماتی، امکانات و تسهیلات، شرایط محیط‌زیستی (ظرفیت محیطی)، میزان سرمایه‌گذاری (دولتی و بخش خصوصی)، جابجایی و ارتباطات، امنیت، جاذبه‌ها و تنوع گردشگری، ایمنی، منابع انسانی (متخصص)، فناوری‌های اطلاعات، گرانی و هزینه سفر، نرخ رشد گردشگری و ... شناسایی استخراج شد. درنهایت چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تاکید بر جایگاه و ظرفیت‌های گردشگری پایدار در شهر تهران تبیین شد. همانطور که در قسمت بیان مسئله بیان شد، تسلط نظام سرمایه‌داری و همچنین توجه بیش از اندازه بر فرآیند برنامه‌ریزی، منجر به ابهام و یا ضعف محتوایی برخی اقدامات شهرسازانه در شهر تهران شده است که از مهم‌ترین پیامدهای آن می‌توان به ضعف عدالت فضایی و کاستی در توزیع متوازن سرمایه‌های شهری اشاره کرد. لذا چارچوب مفهومی تبیین شده بدون نادیده گرفتن رویه و فرآیند برنامه‌ریزی، عمدتاً متوجه محتوای برنامه‌ریزی در خصوص عدالت فضایی و گردشگری شهری پایدار بوده است.

شکل ۳: چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تاکید بر ظرفیت‌های گردشگری پایدار در شهر تهران (منبع: یافته‌های تحقیق)

همانطور که در چارچوب مفهومی مشخص شد برخی از معیارهای مستخرج از عدالت فضایی و گردشگری شهری پایدار که با یکدیگر قرابت معنایی بیشتری داشتند، در قسمت نتیجه‌گیری سعی شده است معیارهای دارای یک مفهوم، در یک دسته قرار بگیرند و در نهایت به عنوان مفاهیم و مضامین عدالت فضایی در گردشگری شهری مدنظر قرار گرفت. در ادامه تلاش شده است تعریف خودمختار این پژوهش از هر یک از این معیارها که عبارتند از شرایط محیط‌زیستی (ظرفیت محیطی)، مراکز خدماتی، دسترسی و جابجایی، منفعت عمومی، امکانات و تسهیلات، میزان سرمایه‌گذاری، تنوع، آزادی، مشارکت و امنیت براساس مقتضیات اسلامی و شرایط بومی شهر تهران بیان شود.

آزادی: در سنت اندیشه سیاسی اسلام، عدالت نقطه مقابل استبداد، و بردگی نقطه مقابل آزادی است. آزادی در اندیشه اسلامی بیشتر جنبه درونی پیدا می‌کند و به معنای رهایی از بندگی نفس است. لذا مفهوم اصلی عدالت نیازمند آزادی است. اصل توحید در اسلام بر مبنای اصولی همچون برابری و آزادی تعریف می‌شود که مشروعیت آزادی از خلقت به منزله موجوداتی آزاد ناشی می‌شود. در واقع همه انسان‌ها آزاد هستند چون خداوند آن‌ها را آزاد و مختار آفریده است. در صورت عدم نابرابری فرصت‌ها و قدرت‌ها، منجر به عدم توانمندی جامعه و عدم کارایی هرگونه برنامه‌ریزی می‌شود. لذا از دیدگاه پژوهش حاضر مفهوم «آزادی» در عدالت فضایی و گردشگری شهری با مقوله‌هایی همچون پویا بودن سیستم شهری برای ظهور توانایی و قابلیت‌های انسان، آزادی مدنی و سیاسی، عدم تفکیک گروه‌ها و جلوگیری از ایجاد محدودیت، مشارکت فعال شهروندان در کلیه سطوح تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، عدم سلب کردن آزادی دیگران و ... تعریف می‌شود.

مشارکت: از نظر این پژوهش مشارکت در عدالت فضایی و گردشگری شهری، عمدتاً با مفاهیمی همچون توجه به خواست و اراده شهروندان و همچنین بیان دیدگاه آنان در مورد آینده معنا می‌یابد. این مشارکت می‌تواند مستقیم یا از طریق نمایندگان و کلاهی مردم با طرق مختلفی از جمله بحث و گفتگو با شهروندان درخصوص بیان نیازها، علایق و ... با موضوعاتی از جمله چگونگی توزیع خدمات، امکانات تفریحی و ... انجام شود. این موضوع منجر به مسئولیت اجتماعی برای آگاه‌سازی شهروندان از حقوق خود است. به منظور مشارکت در مقیاس یک شهر، بایستی بستر لازم برای کلیه شهروندان به عنوان مشارکت‌کنندگان در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌های دولتی (یا حکومت محلی) فراهم گردد. به‌طور کلی مفهوم «مشارکت» در عدالت فضایی و گردشگری شهری عبارت است از حق شهروندان برای انتخاب آینده و تعیین سرنوشت خود.

شرایط محیط‌زیستی (ظرفیت محیطی): رویکرد پایداری به ابعاد محیط‌زیستی، عدالت اجتماعی و اقتصادی به طور هم‌زمان توجه دارد. دلیل اولیه شکل‌گیری جنبش‌های عدالت محیطی این دهه توجه به انطباق مکان با فقر و نژاد بود که این موضوع، جنبش را با موضوع عدالت پیوند داده است. از دیدگاه این پژوهش مفهوم «شرایط محیط‌زیستی (ظرفیت محیطی)» با الزاماتی همچون علیه نژادپرستی محیطی، توجه ویژه به جمعیت‌های فقیر در مناطق محروم شهر، توجه به عواقب محیط‌زیستی در برنامه‌ها از جمله آلودگی‌های آب و هوا و به‌طور کلی توجه به بی‌عدالتی‌های فضایی توسعه معنا می‌یابد.

منفعت عمومی: معیار منفعت عمومی (همگانی) بر دسترسی شهروندان به سرمایه‌های شهری براساس مشارکت آن‌ها در برنامه‌ریزی شهری دلالت دارد که هدف اصلی آن تجلی عدالت و آزادی تفاوت‌های گروهی (اقلیت‌ها) در شهر است. از دیدگاه این پژوهش مفهوم «منفعت عمومی» با مضامینی همچون مکانیابی و تخصیص منابع برای افزایش کارایی در شهر، تامین خدمات عمومی و زیرساخت‌های گردشگری برای جلوگیری از تمرکز قدرت و سرمایه، سازمان‌یابی منابع و مراکز متناسب با جمعیت، ناموزونی اقتصادی به نفع اصلاح شکاف در جامعه و نابرابری به نفع طبقه ضعیف و متوسط جامعه معنا می‌یابد.

تنوع: این معیار در عدالت فضایی با هدفمندی برای ارائه برنامه‌های مساوات‌طلبانه، بر تنوع فضایی، افزایش ارزش افزوده زمین، توزیع متوازن و عادلانه امکانات و خدمات شهری، رعایت حداقل‌ها در خدمات و سرمایه‌های شهری و ... تأکید می‌کند. همچنین در گردشگری شهری این معیار بر بهره‌مندی افراد مختلف (از نظر سن، جنسیت، فرهنگ و ...) از جاذبه‌ها و امکانات گردشگری، ایجاد فرصت به منظور کسب تجربه‌های متفاوت و جدید فرهنگی و محیطی دلالت دارد. لذا از دیدگاه پژوهش حاضر مفهوم «تنوع» در عدالت فضایی و گردشگری شهری، عمدتاً با مضامینی همچون تنوع محیطی و کالبدی کاربری‌های مختلف در شهر،

افزایش نفوذپذیری به‌منظور کاهش یا جلوگیری از جابجایی شهروندان و گردشگران به مناطق برخوردار برای پاسخ به نیازهای خود و درنهایت ایجاد بستر و ارائه خدمات متنوع برای پاسخگویی به نیاز گردشگران با فرهنگ‌های متفاوت تعریف می‌شود.

سرمایه‌گذاری: دیدگاه این پژوهش به معیار «سرمایه‌گذاری» شامل دو بخش عمومی (دولتی) و خصوصی (حقیقی و حقوقی) است. در بخش عمومی گردش سرمایه برای جلوگیری از نزاع طبقاتی عمدتاً شامل سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های و خدمات اجتماعی همچون دسترسی، گونه‌های مختلف حمل‌ونقل عمومی و ... را شامل می‌شود. همچنین بخش خصوصی با هدف افزایش ارزش و بهره‌وری کلی زمین، عمدتاً سرمایه‌گذاری در بهره‌برداری از جاذبه‌ها، خدمات گردشگری و ... تاکید دارد.

دسترسی و جابجایی: این معیار در عدالت فضایی عمدتاً بر امکان دسترسی شهروندان به منابع، ابزار تولید و منافع ناشی از آن به‌منظور سهولت دسترسی آن‌ها به تسهیلات، تجهیزات، خدمات و ... تاکید دارد. در گردشگری شهری نیز منظور از این معیار دسترسی گردشگران به امکانات، خدمات و ... گردشگری برای رسیدن به جاذبه‌های گردشگری است. در این پژوهش نیز که بر هر دو مفهوم عدالت فضایی و گردشگری تاکید دارد، منظور ایجاد از معیار «دسترسی و جابجایی» شرایطی است که شهروندان و گردشگران به سهولت به آن‌چه که به آن به عنوان شهروند و گردشگر نیاز دارند، دسترسی داشته باشند. این مهم شامل مواردی همچون کاهش تضاد در دسترسی به سرمایه‌های شهری، بهبود شرایط حمل‌ونقل عمومی، کاهش فاصله برخی مناطق با اقدامات جبرانی (به ویژه مناطق جاذب گردشگر ولی با زیرساخت‌های ضعیف)، میزان مطلوبیت و نحوه دسترسی گردشگران (و شهروندان) به خدمات (رفاهی، تفریحی، اقامتی) و ... است.

تسهیلات و تجهیزات: در گردشگری منظور از تجهیزات، زیرساخت‌هایی اساسی همچون آب، برق، گاز و ... است و منظور از تسهیلات، مواردی همچون دسترسی (زمینی، هوایی و دریایی)، گونه‌های مختلف حمل‌ونقل عمومی، مراکز اقامتی، تفریحی، خدماتی، پذیرایی و ... برای گردشگران است. در عدالت فضایی نیز منظور از این معیار، مشابه با تلقی آن در گردشگری شهری است؛ با این تفاوت که تاکید آن بر فراهم کردن آن‌ها برای شهروندان است و در بخش تسهیلات به موارد بیشتری (همچون مراکز کار، اسکان، اوقات فراغت و ...) برای پاسخ به تمام نیازهای ساکنان شهر اشاره می‌کند. در این پژوهش نیز تلقی از «تسهیلات و تجهیزات» ایجاد زیرساخت‌ها و مراکزی برای پاسخ به نیاز تمام شهروندان دائم و موقت، گردشگران و ... است.

امنیت: منظور از مفهوم امنیت در عدالت فضایی، ایجاد فضاهایی در شهر است که شهروندان از خطراتی که علیه منافع مادی (جان، مال و ...) و ارزش‌های معنوی (دین، فرهنگ، اعتقادات و ...) آن‌ها است، مصون باشند. در گردشگری شهری نیز تلقی از امنیت به همین مفهوم است؛ با این تفاوت که تاکید اصلی آن بر گردشگران و به‌ویژه منافع مادی آن‌ها است. بنابراین این پژوهش به دلیل تاکید بر تلفیق عدالت فضایی و گردشگری شهری، به «امنیت» در مقیاس کلی‌تری می‌نگرد و آن را یکی از ویژگی‌های شهری که بر اساس اصول عدالت فضایی بنا شده می‌داند، که سعی دارد حافظ منافع مادی و ارزش‌های معنوی کلیه کسانی که در شهر هستند (اعم از شهروندان دائم و موقت، گردشگران و ...) باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل تاریخیچه برنامه‌ریزی شهری نشان می‌دهد که این فرآیند عمدتاً تحت تأثیر اصل کمیایی منابع و نحوه توزیع آن‌ها میان شهروندان در مکان‌های مختلف شکل گرفته است. این واقعیت که برخی ذی‌نفعان و مناطق از مزایای بیشتری نسبت به دیگران برخوردارند، نشان‌دهنده نابرابری‌های موجود در نظام برنامه‌ریزی است. به همین دلیل، برنامه‌ریزی شهری همواره تحت تأثیر قدرت و سیاست قرار داشته و به‌ویژه در زمینه توزیع منابع و خدمات، چالش‌های جدی را به همراه داشته است. یکی از ابزارهای کلیدی که می‌تواند به تحقق عدالت فضایی در برنامه‌ریزی شهری کمک کند، تبیین سازوکارها و الگوهای مؤثر در صنعت گردشگری شهری است.

گردشگری به‌عنوان یک پدیده چندوجهی، نه تنها بر جنبه‌های اقتصادی تأثیر می‌گذارد، بلکه می‌تواند به تقویت هویت فرهنگی، توسعه زیرساخت‌ها و ایجاد فرصت‌های شغلی نیز کمک کند. با این حال، برای دستیابی به این اهداف، نیاز است که مدل‌های سنتی توسعه گردشگری مورد بازنگری قرار گیرند. با گذشت چند دهه از ظهور گردشگری نوین، مشخص شده است که

تکیه بر مدل‌های سنتی نمی‌تواند پاسخگوی چالش‌های برنامه‌ریزی شهری تهران باشد. این مدل‌ها غالباً منافع سرمایه‌گذاران را در اولویت قرار می‌دهند و در نتیجه، مشکلاتی در زمینه عدالت فضایی ایجاد می‌کنند. لذا، سرمایه‌گذاری برای دستیابی به اهداف گردشگری پایدار باید محور اصلی تمامی راهبردها باشد. این سرمایه‌گذاری باید شامل اقدامات وسیع‌تری نظیر: ایجاد عدالت اجتماعی؛ توجه به نیازهای اقشار مختلف جامعه و تضمین دسترسی برابر به خدمات؛ بهسازی و ارتقاء تسهیلات و خدمات اقامتی؛ ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای جذب گردشگران و ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان محلی؛ احیای فرهنگ اجتماعی؛ تقویت هویت محلی و فرهنگ بومی در راستای جذب گردشگران.

تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی در شهر تهران، به‌ویژه با تأکید بر ظرفیت‌های گردشگری پایدار، می‌تواند به عنوان ابزاری مؤثر برای کاهش نابرابری‌های فضایی و اجتماعی عمل کند. با شناسایی و تحلیل نیازهای مختلف اقشار جامعه و ارائه خدمات گردشگری متناسب با این نیازها، می‌توان به توزیع عادلانه‌تر منابع و فرصت‌ها در سطح شهر دست یافت. ایجاد زیرساخت‌های گردشگری که به نفع ساکنان محلی باشد، نه تنها منجر به افزایش کیفیت زندگی آن‌ها می‌شود، بلکه به جذب گردشگران و تقویت هویت فرهنگی شهر نیز کمک خواهد کرد. این رویکرد به‌طور مستقیم به تحقق اهداف توسعه پایدار و ارتقاء عدالت اجتماعی در تهران منجر می‌شود. علاوه بر این، ظرفیت‌های گردشگری پایدار می‌توانند به عنوان یک محرک برای توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق کمتر برخوردار در تهران عمل کنند. با سرمایه‌گذاری در پروژه‌های گردشگری که بر مبنای حفاظت از محیط زیست و فرهنگ محلی طراحی شده‌اند، می‌توان به احیای بافت‌های تاریخی و فرهنگی شهر پرداخت و از این طریق، نابرابری‌های فضایی را کاهش داد. این رویکرد نه تنها موجب افزایش اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان محلی می‌شود، بلکه با ارتقاء آگاهی عمومی درباره اهمیت حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، به ترویج رفتارهای مسئولانه در قبال محیط زیست و جامعه نیز کمک خواهد کرد. در نتیجه، تبیین عدالت فضایی با محوریت گردشگری پایدار می‌تواند به تحقق یک شهر عادلانه‌تر و پایدارتر در تهران منجر شود.

از آنجایی که بسیاری از مسائل شهری که به تحقق عدالت فضایی کمک می‌کنند، بر عهده نظام برنامه‌ریزی شهری است، کشف و تبیین مفاهیم عدالت فضایی در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری تهران ضروری است. این موضوع باید به‌عنوان یکی از محورهای اصلی در طرح‌های فرادست شهری مطرح و به‌طور جامع بررسی و اجرا شود. استفاده مؤثر از ظرفیت‌های گردشگری برای تعدیل نابرابری فضایی و توسعه متوازن مناطق شهری نیازمند تبیین مضامین و مصداق‌های عدالت فضایی در برنامه‌ریزی گردشگری است. در نهایت، با توجه به اینکه برنامه‌ریزی شهری تهران غالباً با رویکرد مطلق‌گرایانه‌ای به مفهوم فضا پرداخته است، بازتعریف مفاهیم عدالت فضایی مبتنی بر شرایط بومی و مقتضیات این شهر امری ضروری است. تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با استفاده از الگوهای مؤثر و کاربردی، نظیر گردشگری پایدار، می‌تواند نقش بسزایی در تحقق عدالت فضایی در شهر تهران ایفا کند. این بازتعریف نه تنها به بهبود کیفیت زندگی ساکنان کمک خواهد کرد، بلکه می‌تواند باعث جذب گردشگران بیشتر و ارتقاء جایگاه تهران به‌عنوان یک مقصد گردشگری پایدار شود.

منابع

- اکبری سرشوری، مرجان (۱۳۹۹). تدوین اولویت‌های استراتژیک گردشگری شهری در کلان‌شهر مشهد. رساله دکتری، واحد بین‌الملل دانشگاه فردوسی مشهد، گروه جغرافیا.
- الوندی‌پور، نینا؛ داداش‌پور، رستم (۱۳۹۷). فراروش پژوهش‌های مرتبط با عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۳-۱۳۹۴. نشریه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۲ (۹)، ۶۳-۷۴. <https://www.doi.org/10.30473/grup.2018.4456>
- بهنام‌مرشدی، حسن؛ احمدی، داریوش؛ فرجی‌سبکبار، حسنعلی؛ رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۵). پهنه‌بندی فضایی کانون‌های گردشگری به‌منظور تعیین مناطق بهینه خدمات گردشگری در استان فارس، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۲۱، دوره ۶، صص ۳۰-۱۷. <https://sid.ir/paper/230551/fa>
- تقوایی، علی‌اکبر؛ بمانیان، محمدرضا؛ پورجعفر، محمدرضا؛ بهرام‌پور، مهدی (۱۳۹۴). میزان سنجی عدالت فضایی در چارچوب نظریه شهر عدالت‌محور؛ مورد پژوهی: مناطق ۲۲ گانه شهرداری تهران. نشریه مدیریت شهری، ۳۸، ۳۹۱-۴۲۳. <https://sid.ir/paper/92135/fa>
- تقوایی، مسعود؛ غفاری، سید رامین (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی فضایی در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: استان چهارمحال و بختیاری، محور بازفت)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، دوره ۲۵، شماره ۹۶، صص ۷۹-۱۰۰. magiran.com/p867215
- جوان، فرهاد؛ سیفی‌زاده، محمد؛ حجت‌شمامی، سیروس (۱۳۹۹). تحلیلی بر توزیع جغرافیایی خدمات و امکانات گردشگری مبتنی بر عدالت فضایی (مورد مطالعه: کلانشهر رشت). هشتمین کنفرانس ملی مهندسی عمران، معماری و توسعه شهری پایدار ایران، تهران. <https://civilica.com/doc/1125395>
- حضرتی، محمدحسین؛ احمدزاده، حسن؛ پناهی، علی (۱۴۰۲). ارزیابی فضایی اثرات توسعه گردشگری بر کیفیت زندگی شهروندان در کلان‌شهر تبریز، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۳۵-۱۹. <https://doi.org/10.22059/JUT.2023.355454.1113>
- حق‌وردی‌زاده، ابوالفضل؛ زارعی، قاسم؛ عسگرنژاد نوری، باقر؛ رحیمی کلور، حسین (۱۴۰۲). الگوی توسعه گردشگری هوشمند شهری مبتنی بر اکوسیستم بازاریابی مطالعه موردی: شهر تبریز، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۱۰، شماره ۳، صص ۱۴۶-۱۲۷. <https://doi.org/10.22059/JUT.2023.365511.1157>
- داداش‌پور، هاشم؛ رستمی، فرامرز؛ عزیززاده، بهرام (۱۳۹۴). گفت‌وگوهای فضایی در شهر: مفاهیم و انگاره‌های نظری در حوزه‌ی عدالت فضایی شهر. چاپ اول، تهران، انتشارات آذرخش. <https://www.gisoom.com/book/11189349>
- سعیدی رضوانی، هادی؛ نوریان، فرشاد (۱۳۹۳). شهرسازی عدالت‌محور، رهیافتی پیش‌رو در برنامه‌ریزی شهری. فصلنامه مطالعات شهری، دوره ۳ (۳)، ۴۷-۵۸. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_10947.html
- شیخی، محمد؛ شجاعی، مسلم (۱۳۹۱). تحلیل خوشه‌ای تکنیکی برای پیاده‌سازی عدالت فضایی در برنامه‌ریزی گردشگری (مورد مطالعه: استان مازندران)، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه گردشگری، شماره ۳، دوره ۱، صص ۶۵-۴۶. <http://noo.rs/s2uH1>
- عزیزی، محمدمهدی؛ شکوهی‌بیدهندی، محمدصالح (۱۳۹۴). تحلیل سیر تحول تاریخی مفهوم عدالت اجتماعی در برنامه‌های توسعه شهری ایران (۱۳۴۰-۱۳۹۰). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، نشریه تحقیقات تاریخ اجتماعی، ۲ (۵)، ۱۴۹-۱۲۵. http://socialhistory.ihcs.ac.ir/article_1954.html
- علوی، سیدعلی؛ بهنان‌مرشدی، حسن؛ عشورنژاد، علی (۱۳۹۶). تحلیل تعادل فضایی بخش خدمات و جاذبه‌های گردشگری (نمونه موردی: استان فارس)، فصلنامه جغرافیا و توسعه فضای شهری، شماره ۲، دوره ۴، صص ۸۰-۶۳. <https://doi.org/10.22067/gusd.v4i2.60203>
- قربانی، ساره؛ صالحی، اسماعیلی؛ فریادی، شهرزاد؛ جعفری، حمیدرضا (۱۳۹۸). ارزیابی عدالت محیط‌زیست شهری مبتنی بر توزیع فضایی خدمات اکوسیستم گردشگری (مطالعه موردی: کلانشهر تهران)، فصلنامه شهر پایدار، شماره ۲، دوره ۲، صص ۵۲-۳۵. <https://doi.org/10.22034/jsc.2019.187461.1020>
- مطهر، رضا؛ دانش‌پور، سید عبدالهادی؛ شکوهی‌بیدهندی، محمدصالح (۱۴۰۲). اولویت‌بندی معیارهای گردشگری اسلامی به منظور ارتقاء عدالت شهری در تهران. فصلنامه الهیات شهر، ۱ (۲)، ۱۸۲-۱۲۷. <https://doi.org/10.22081/jtc.2024.68619.1034>

- مطهر، رضا؛ شکوهی بیدهندی، محمدصالح (۱۴۰۰). رتبه‌بندی شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان براساس ظرفیت گردشگری فرهنگی و میراثی با استفاده از روش آراس (ARAS). *فصلنامه گردشگری و توسعه*، دوره ۱۰، شماره ۴، صص ۱۷۵-۱۹۸. <https://doi.org/2021.268687.2242jtd:10.22034>
- مطهر، رضا؛ شکوهی بیدهندی، محمدصالح؛ دانشپور، سید عبدالهادی (۱۴۰۳). ارائه مدل مفهومی گردشگری شهری پایدار مبتنی بر اثرات فضایی آن در تهران. *فصلنامه گردشگری و توسعه*. <https://doi.org/10.22034/jtd.2024.443703.2893>
- موسوی، میرنجف؛ مجنونی توتاخانه، احمد؛ آفتاب، علی؛ مفرح‌بناب، مجتبی (۱۳۹۸). تحلیل شاخص عدالت فضایی در روستاهای گردشگری پذیر (مطالعه موردی: استان آذربایجان شرقی). *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)*، شماره ۳، دوره ۵۱، صص ۵۶۹-۵۵۱. <https://sid.ir/paper/139081/fa>
- نامدار اردکانی، محمدجعفر؛ شکور، علی؛ خرم‌بخت، احمد علی (۱۴۰۱). شهر و عدالت فضایی؛ تحلیلی بر پراکنش شاخص‌های توسعه پایدار در عدالت فضایی شهر: مطالعه موردی مناطق شهر شیراز. *فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۱۱ (۴۳): ۱۶۰-۱۴۲. <https://sid.ir/paper/1034824/fa>
- وارثی، حمیدرضا؛ وزین، نرگس؛ عظیمی، مریم (۱۴۰۲). تأثیر عوامل هویت شهر بر توسعه گردشگری مطالعاتی موردی: شهر شیراز، *فصلنامه گردشگری شهری*، دوره ۱۰، شماره ۳، صص ۱۵-۳۱. <https://doi.org/10.22059/jut.2023.350827.1080>

References

- Akbari Sarshuri, M. (2019). Compilation of strategic priorities of urban tourism in Mashhad metropolis, PhD thesis, International Branch of Ferdowsi University of Mashhad. *Department of Geography*. [In Persian].
- Alavi, S.A., Behanmmorshedi, H., & Ashournejad, Q. (2016). The Analysis of Spatial Equality of Tourism Services and Attractions: A Case Study of the Province of Fars. *Journal of Geography and Urban Space Development*, 4 (2), 63-80. [In Persian]. <https://doi.org/10.22067/gusd.v4i2.60203>
- Alvandipour, N., Dadashpour, R. (2017). Meta-Research Methods Related to Urban Spatial Justice in Iran in the Period of 2005- 2015, *Journal of Urban Ecology Research*, 2 (9), 63-74. [In Persian]. <https://www.doi.org/10.30473/grup.2018.4456>
- Azizi, M.M., Shokohibidhandi, M.S. (2014). Analysis of Historical Evolution of the Concept of Social Justice in Urban Development Plans in Iran (1340-1390), *Journal of Humanities and Cultural Studies Research Institute, Social History Research Journal*, 2 (5), 125-149. [In Persian]. http://socialhistory.ihcs.ac.ir/article_1954.html
- Behnam Morshedi, B., Ahmadi, D., Faraji Sabokbar, H., & Rezvani, M.R. (2016). Spatial Classification of Tourism Zones in Order to Determine the Optimal Regions of Tourism Services: Case Study (Fars Province). *Journal of Regioanal Planning*. 6 (21), 17-30. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/230551/fa>
- Bret, B. (2018). *Spatial Justice and Geographic Scales, the Multiple Faces of Spatial Justice*. ISSN: 2105-0392. https://www.jssj.org/wp-content/uploads/2018/10/JSSJ12_BRET_VA.pdf.
- Dadashpour, H., Rostamicherati, F., & Alizadeh, B. (2014). *Discourse of Spatial Justice in the City: Concepts and Theoretical Concepts in the Field of Spatial Justice of the City*, First Edition, Tehran, Azarakhsh Publications. [In Persian]. <https://www.gisoom.com/book/11189349>
- Dufaux, F. (2008). *Birth announcement, justice spatial/spatial justice*. www.jssj.org.
- Egoz, S., Jørgensen, K., & Ruggeri, D. (Eds.). (2018). *Defining landscape democracy: A path to spatial justice*. Edward Elgar Publishing
- Fainstein, S. S. (2015). *Social justice and urban policy deliberation: balancing the discourses of democracy, diversity and equity*. In F. Fischer, D. Torgerson, A. Durnová, & M. Orsini (Eds.), *Handbook of Critical Policy Studies*. Massachuset: Edward Elgar Publishing Limited. <https://doi.org/10.4337/9781783472352.00017>.
- Ghorbani, S., Salehi, I., Faryadi, Sh., & Jafari, H.R. (2019). Assessing Urban Environmental Justice Based on Spatial Distribution of Tourism Ecosystem Services Case Study: Tehran Megalopolise. *Journal of Sustainable City*, 2 (2), 35-52. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jsc.2019.187461.1020>

- Grah, B., Dimovski, V., & Peterlin, J. (2020). Managing sustainable urban tourism development: The case of Ljubljana. *Journal of Sustainability*, 12(3), 792, <https://doi.org/10.3390/su12030792>.
- Haghverdizadeh, A., Zarei, Gh., Asgharnezhad Nouri, B., & Rahaimi Kolor, H. (2023). Urban Smart Tourism Development Model Based on Marketing Ecosystem the Case Study of Tabriz City. *Journal of Urban Tourism*, 10 (3), 127-146. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/JUT.2023.365511.1157>
- Harvey, D. (1992). Social justice, Postmodernism and the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 16(4): 588–601. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1992.tb00198.x>.
- Heckerta, M., & Rosan, Ch. D. (2016). Developing a green infrastructure equity index to promote equity planning. *Journal of Urban Forestry & Urban Greening*, 19: 263-270. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ufug.2015.12.011>
- Himanshu, B., & Parthasarathy, S. (2016). *The Place of Spatial Justice, case study: Jogeshwari Vikhroli Link Road (JVLRL)*, and the transformation of an informal urban landscape in Mumbai Centre for Urban Policy and Governance, Tata Institute of Social Sciences, <https://doi:http://hdl.handle.net/10625/56494>.
- Javan, F., Seifzadeh, M., Hojatshamami, S. (2019). An analysis on the geographic distribution of tourism services and facilities based on spatial justice (case study: Rasht metropolis). *The 8th National Conference on Civil Engineering, Architecture and Sustainable Urban Development of Iran, Tehran*. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/1125395>
- Jung, T. (2010). *Tourism in Metropolitan Manila - Philippines: An Analysis*. (PHD Dissertation), Köln. <https://d-nb.info/1013833139/34>
- Keating, D. (2012). Book Review: The Just City. *Journal of Urban Affairs Review*, 48(1): 138-140.
- Lafont, C., (2003). *Procedural justice?: Implications of the Rawls-Habermas debate for discourse ethics*, 29(2), <https://doi.org/10.1177/0191453703029002143>
- Low, S., Iveson, K. (2016), Propositions for more Just Urban Public Space. *Journal of CITY*, 20(1): 10-31. <https://doi.org/10.1080/13604813.2015.1128679>
- Lucy, W., (2016), 'The normative standing of access to justice: an argument from nondomination.'. *Windsor yearbook of access to justice*, 33 (2): 231-261. <https://doi.org/10.22329/wyaj.v33i2.4930>
- Manuel, J. (2016). *Social and Spatial Justice: Grassroots Community Action*. San Jose, CA, USA.
- Mitchell, D. (2003). *The right to the city: Social justice and the fight for public space*: Guilford Press. ISBN 9781572308473
- Motahar, R., & Shokouhibidhendi, M.S. (2022). Ranking Cities of Sistan and Baluchestan Province Based on Cultural and Heritage Tourism Capacity Using ARAS Technique. *Journal of Tourism and Development*, 10 (29), 175-198. [In Persian]. <https://doi.org/2021.268687.2242jtd:10.22034>
- Motahar, R., Daneshpour, S.A., & Shokouhibidhendi, M.S. (2024). Prioritizing Islamic Tourism Criteria to Enhance Urban Justice in Tehran. . *Journal of Theology of the City (Biannual)*. 1 (2), 127-182. [In Persian]. <https://doi.org/10.22081/jtc.2024.68619.1034>
- Motahar, R., Shokouhibidhendi, M.S., & Daneshpour, S.A. (2024). Explaining the conceptual model of sustainable urban tourism based on its spatial effects in Tehran. *Journal of Tourism and Development*. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jtd.2024.443703.2893>
- Mousavi, M., Majnoni, A., Aftab, A., & Mofarah Bonab, M. (2019). analysis of spatial equity in touristic villages (Case study: East Azerbaijan province). *Journal of Human Geography Research Quarterly*, 51(3), 551-569. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/139081/en>
- Namdar Ardakani, M.J., Shakoor, A., & Khorrambakht, Ahmad, A. (2022). City and Spatial Justice, An Analysis of the Distribution of Sustainable Development Indicators in Shiraz. *Journal of Geography and Enviromental Studies*, 11(43), 142-160. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/1034824/en>
- Nyamai, D. N., & Schramm, S. (2023). Accessibility, mobility, and spatial justice in Nairobi, Kenya. *Journal of Urban Affairs*, 1-23, <https://doi.org/10.1080/07352166.2022.2071284>.
- Pogge, Th., (2017), *Kant's Theory of Justice*, 1st Edition, 41-68. <https://doi.org/10.4324/9781315092201-4>

- Rauhut, D. (2017). *A Note on Territorial Justice*, 57th conference of the European Regional Science Association, in Groningen, conference in the Netherlands, 29th August – 1st September. <https://www.researchgate.net/>
- Roymer, J. (2006). *Equality of Opportunity*, Tehran Institute of Strategic Studies.
- Saidi Rizvani, h., Noorian, F. (2013). Justice-oriented urban development, a forward-looking approach in urban planning, *Urban Studies Quarterly*, 3 (3), 47-58. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_10947.html
- Schlemper, M.B., Shetty, S., Yamoah, O., Czajkowski, K., & Stewart, V. (2023). Culturally Responsive Teaching through Spatial Justice in Urban Neighborhoods, *Journal of Urban Education*. <https://doi.org/10.1177/00420859231153411>
- Sharpley, R. (2010). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/09669580008667346>.
- Shikhi, M., & Shojaye, M. (2013). Cluster analyze, a technique for implementation of spacial justice in tourism planning (Case study: Mazandaran province). *Journal of Tourism Planning and Development*, 1 (3), 46-65. <http://noo.rs/s2uH1>
- Silva, C. N. (2012). Just City, Spatial Justice and the Right to the City: What Role for EPlanning?. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 1(2): 88-91. <https://www.semanticscholar.org/paper/Just-City>
- Soja, E. (2013). *Seeking Spatial Justice*. Minnesota: Minnesota Press. <https://www.upress.umn.edu/book-division/books/seeking-spatial-justice>
- Taghvaei, A.A., & Ghaffari, S.R. (2009). Spatial planning in tourism development (Case Study: Chahar Mahal and Bakhtiari Province, Bazfat Axis), *Journal of Geographical Research Quarterly*, 25 (96), 79-100. [In Persian]. magiran.com/p867215
- Taghvaei, A.A., Bemanian, M.R., Pourjafar, M.R., & Bahrampour, M. (2015). Assessment of Spatial Justice Theory of Justice; Case: 22 Districts of Tehran. *Journal of Urban Management*, 14 (38), 391-423. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/92135/en>
- Tan, J., Wang, K., Gan, C., & Ma, X. (2023). The Impacts of Tourism Development on Urban-Rural Integration: An Empirical Study Undertaken in the Yangtze River Delta Region, *Journal of Land*, 12(7). <https://doi.org/10.3390/land12071365>
- Tang, J., Cai, C., Liu, Y., & Sun, J. (2022). Can Tourism Development Help Improve Urban Liveability? An Examination of the Chinese Case, *Journal of Sustainability*, 14(18). <https://doi.org/10.3390/su141811427>
- Varesi, H.R., Vazin, N. (2023). The Impact of City Identity Factors on Tourism Development the Case Study of Shiraz city. *Journal of Urban Tourism*, 10 (3), 15-31. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jut.2023.350827.1080>
- Williams, J. (2018). *Spatial justice as analytic framework (Doctoral dissertation)*. University of Michigan, <https://doi.org/2027.42/143999>.
- Wojcik, M., & Jeziorska-Biel, P. (2023). *Geographies of Energy: Key Issues and Challenges towards Spatial Justice Concepts*, 16(2). <https://doi.org/10.3390/en16020742>
- Zapata, M. A., Bates, L. K. (2015), Equity Planning Revisted. *Journal of Planning Education and Research*, 35(3): 245-248, <https://doi.org/10.1177/0739456X15589967>.